

SLOVAN

**MESEČNIK ZA KNJI-
ŽEVNOST, UMETNOST
IN PROSVETO**

LETO XI.

1913 - 3

VSEBINA.

Emil Hojak: Trubadurka. Trojka.	
Iz poznih ur. Romanca. Zimski sonet.	67, 68
Josip Premk: Aforizmi	68
Josip Kozarac: Mrtvi kapitali	69
Fran Žgur: Kozaška	74
Proti Solunu.	75
Sambom: Tipi in maske	76
Ivan Lah: Emanueli	77
Ivan Zorec: Vaška zgodba	80
M. L.: Na rodni obali	88
Izreki v Finžgarjevem romanu „Pod svobodnim solncem“	89
Jos. Premk: Sonet. Iz cikla mladost	90
Listek	57

Književnost:

Detela Fr. dr.: Tujski promet. — Zabavna knjižnica. — F. S. Finžgar: Pod svobodnim solncem. — Hrvatsko kolo. — Ivan Vrhovnik: Iz zapuščine Antona Krempia. — Oskar Jasi: Narodnostno pitanje i budućnost Ugarske. — Knaflič Vladimir: Jugoslovansko vprašanje. — Koledar „Slov. Ilustrovanega Tednika“. — „Časopis za zgodovino in narodopisje“. — Vijesti Hrvatskog društva inženira i arhitekta u Zagrebu i Društva inženirjev v Ljubljani. — Vojska na Balkanu 1. 1912. — „Preporod“. — „Veda“.

Raznoterosti:

Ena generacija jugoslovanskih gledališč. — † Dimitrije Ružič.

Glasba:

Rozamunda.

NAŠE SLIKE.

Slike z Balkana: **Odrin** (str. 89), to znamenito mesto, ki se baš sedaj ob njem kuje usoda Evrope. — **Trnovo**, stara bolgarska carska prestolnica (str. 75), ki je Bolgarom to, kar je Rusom Moskva, Srbom Prizren ali Skoplje. — **Solun** (str. 77), rodno mesto sv. Cirila in Metoda, ki imej v bodočnosti ali veliko slovansko saborno cerkev ali slovansko politično šolo! — **Ohrida** (str. 79) v zapadni Macedoniji, okoli leta 1000. središče bolgarske države, a že prej središče slovanske književnosti (Klement, cirilica!); Kraljević Marko! — **Na potovanju po Macedoniji** (str. 91), slika S. Tomića. — **Naš Miramar** ob Adriji (str. 69). — **Lj. pl. Šram** (str. 65), zagrebska igralka, ki je do svojega sedanjega 25 letnega jubileja igrala 272 vlog in nastopila nekako 1070 krat. To je portret slikarja Ivana Tišova (Ivan Tišov se je narodil 1. 1870 v Viškovcih v Slavoniji od kmetijskih roditeljev. Prišel je v obrtno šolo v Zagreb, a tu so ga radi njegovega umetniškega nagnjenja dali v kiparski in risarski tečaj. Nato je dobil štipendijo in šel na slikarsko šolo dunajskega umetn.-obrnege muzeja. Tu je dobila prvo nagrado njegova slika „Bogoštovlje“, ki sedaj krasi dvorano hrv. vlade za uk in bogočastje. Z Dunaja je šel v Monakovo, potem pa je postal profesor na umetn.-obrtne šoli v Zagrebu. Izdelal je sedaj še „Umetnost“, „Nauk“ in „Uranijo“. Tišov je izvrsten slikar za stilizovano slikarstvo v cerkvi, zlasti za pravoslavne in unijske ikonostase. L. 1912. je grško-katoliško cerkev v Zagrebu okrasil s sliko „Hrvatski Božič“. Na višini kleč Devica Marija in drži svoje dete, ki se je simbolično izvil iz lilije. Iz doline prihajajo duhovniki in posvetni knezi hrvatski, Grgur, biskup ninski, branitelj slov. cerkvenega jezika, kraljica Jelena, knez Budimir, da se mu poklonijo). — Od Tomislava Krizmana imamo dve sliki: **V aleji** (Dalmacija) str. 85 in **S Save** str. 96. (Tomislav Krizman, r. 1883. v Karlovcu, učenec prof. Csikoša v Zagrebu in gojnjec dunajske umetn.-obrne šole. Pred kratkim je priredil v salonu Ullrich v Zagrebu izložbo modernega obrta). — Končno priobčujemo na str. 81. umetniško prilogo „Listopad“, slika g. Srečka Magoliča. Po dolgem presledku podaja nam to priljubljeni naš pokrajinar zopet enkrat lično sliko iz slikovite okolice ljubljanske, partijo ob Gradaščici v obližju mestnega kopališča Kozleje. Kakor je tudi s to sliko pokazal, ima g. Magolič odprto oko za lepoto narave in srečno roko v izbiranju motivov.

Nenaročenih rokopisov uredništvo ne vrača!

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrt leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom:** Dvostopna petlit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru.

LJERKA PL. ŠRAM
KOT „KNJEGINJA JELENA“ V DRAMI IVANOVLEVI.
PO ŠKICI J. TIŠOVA.

TRUBADURKA.

Vihra vije in jaz tebi
trubadurim, drag deklič!
Jaz prezebam, ti smehljaš se
v zlati kletki, zlatkan ptič!

Jaz te ljubim, dekle zlato —
vse na tebi ljubim jaz:
ljubim očke temnorjave,
ljubim vonj prečnih las,

ljubim dva rubinčka rdeča,
ljubim tvoj prebelčkan vrat,
ljubim snežek belih grudi —
vso te ljubim, ptiček zlat.

Vihra vije, jaz prezebam,
vstani, vstani, moj deklič!
Odpri kajbico mi gorko,
odpri, ti moj zlatkan ptič!

TROJKA.

Jaz sem vriskal čez poljane
v tistih razuzdanih dneh,
polnih grešnega razkošja,
ko smo se ljubili v treh.

Danes vriskam čez poljane,
toda v srcu me je sram;
znal ljubiti v treh jaz nisem —
izmed treh ostal sem sam.

Še bom vriskal čez poljane,
še poljubljal cvetje rož.
Oj, to ljubici je lepše
ko bogat in plešast mož!

IZ POZNIH UR.

Vso skuštrano privlekla
v kavarno te je druhal
in tvoja lica so pekla
in tvoj pogled je žgal.

In ustnice so ti bledele
in bled je bil tvoj obraz,
oči, le oči so žarele
pod kodri sciganjenih las.

Prav v dušo so me zapekle
tvoje ognjene oči.
In proklel sem obraze zabrele
in proklel ves misterij noči.

Vsa tožnost v trudnem smehu,
povešenih grudi cvet vel —
vsa lepa si bila v grehu,
ki sem ga proklel.

Vgriznil bi te v grudi bele,
izsesal iz njih bi ves greh,
da lilije spet bi vzcvetele
ko v tistih nedolžnih dneh.

Pogledi so misli izdali,
ki sem jih bil njej poslal,
in v njej in v druhalih
zasmeh je zakrohotal.

ROMANCA.

Vso žalost bom razmetal,
zavriskal bom vesel,
o vincu v hramu belem
si pesem bom zapel.

In spesnil bom kočijo
ciganskih vrancev par,
da z njima v hram se beli
bom vozil ko bojar.

In kupica mi družbo
bo delala v nočeh,
in njen žvenket nameščal
bo tvoj prešerni smeh.

In vso te bom pozabil,
dekle iz davnih dni,
in v kupici bo vtonil
žar demonskih oči.

ZIMSKI SONET.

Po belem snegu vrancev par brzi
in kreše iskrice sto izpod kopit.
Kaj sto! — Oblak jih je in njihov svit,
ko solnca žar, ves v demantih žari.

In glas kraguljčkov črez vso plan doni,
ko da je zimski dan ves v smeh zaviti.
In na saneh?! — O, vem, kdo tam je skrit,
kdo mimo mene čez ravan hiti.

Kaj ne poznal bi črnih vrancev dveh:
to ljubičine črne so oči,
ki v zimo mojo zažarele so,

in glas kraguljčkov njen srebrni smeh
pozdrav je nadam mojih zimskih dni,
ki mimo mene odbrzele so.

JOSIP PREMK:

AFORIZMI.

Oblast je kraljica vseh hudobij.¹⁾

*

Čim manjši in neznatnejši je, tem bolj ga
ljubi in spoštuj, kajti največji je ried vsemi naj-
neznatnejši.

*

Ko bi človek razumel samega sebe, bi nik-
dar ne živel nerazumno.

*

Pogled v umetnikovo dušo je kakor pogled
v veselstvo: zagonetke in hrepenenje po tisti
popolni lepoti, ki je drugim tuja baš zaradi tega,
ker je ne nosijo v lastni duši.

*

Kdor je svojim sodobnikom nerazumljiv, je
lahko norec ali pa genij: prvi ostane večna ne-
znatnost, drugemu pa se približa človeštvo potom
napredka in kulture prej ali slej.

*

Ženialnost vabi in mami le tistega, ki je ne
poseda; kdor jo ima, se je skoro ne zaveda.

*

Najlepše rože cveto navadno v samotni.

*

Kakor na odru, tako se bori tudi v življenju
vsak za čim večjo ulogo in baš to je napačno:
mojster ustvari tudi iz malenkosti lahko kaj ve-
likega, ako pa ne, mu vsaj nihče ne more oči-
tati — nemoči.

*

Umetnik spozna moč in veličast svojega
dela šele po odmevu v nesorodnih srcih.

*

Kdor preveč veruje v prijateljstvo, podpira
hinavstvo.

*

Kdor je zadel terno v politični loteriji, naj
drugič več ne stavi, ampak naj molči in uživa
judeževe srebrnike.

*

V vsaki ljubezni je polovico egoizma; kdor
ga taji, pa je že špekulant.

*

Kdor išče nasveta pri tujih ljudeh, nosi
v lastni duši greh.

*

Mnogo je pesnikov, ki niso nikdar govorili
v vezani besedi.

*

Kakor je narava ustvarila v človeku svoj
najpopolnejši produkt, tako črpa umetnik iz sebe
in iz nje svojo najvišjo popolnost, ljubeč svojo
pravo mater.

¹⁾ A gorje, če postane hudobija kraljica oblasti! (Ur.)

MIRAMAR.

JOSIP KOZARAC:

MRTVI KAPITALI.

(POVEST).

II.

(Dalje).

Gospod Matković je legal zgodaj k počitku, a je tudi zgodaj vstajal. Z jutranjo zoro, ob četrti uri, je bil že na nogah in kava ga je ob tem času morala že gotova čakati. Skuhala mu jo je Anka, in dasi je vstala ob pol štirih, se ni več vračala v posteljo. Ko se je hitro oblekel in popil kavo, je odšel Matković na gumno ter se vračal šele opoldne domov. Tisto jutro, pred odhodom je odštel Anki denar, da ga pošlje Luji za pot, ne da bi rekel pri tem kako besedo, kakor da včerajšnjega popoldneva sploh ni bilo. Nato je vzel beležnico in solnčnik, si po navadi otipal vse žepe, se še tu in tam s stopnic dvatrikrat vrnil, kakor da je nekaj pozabil, ter vsakokrat zaklical kčerki: „Z Bogom!“ Poljubil jo je, ji rekel tisoč nežnih besed, ali ni znal biti nežen, zunanost njegova je bila prenespretno orodje njegove notranjosti. Vsa njegova ljubezen in nežnost se je osredotočila v tej edini besedi: „Z Bogom!“ Hčerka je dobro čutila vso globino te enostavne besede. Ta besedica je obsegla tudi vsa njena čustva in ni vedela, kako bi jih napram očetu izrazila najtopleje. Tu in tam je vsa razigrana in na pol v šali odvrnila očetu:

„Že trikrat ste mi rekli — — —“

„No pa „z Bogom!“ ji je vzkliknil on četrtič ter je z upognjeno glavo in mahaje s solnčnikom odhitel ven, ves srečen, da je ona v resnici slišala vse tri njegove pozdrave. In nato se je z istim počasnim in čvrstim korakom napotil na škedenj, idoč ravno kakor volk, ne oziraje se niti na desno niti na levo.

Ko je oče odšel, se je lotila Anka vsakdanjega posla. V svetli jutranji obleki se je ostro izražala njena visoka in lepa rast. Kakor obleka, tako so bile tudi njene kretnje enostavne in naravne. Nič ni bilo na njej preračunjenega, nič polepšanega, nego vse tako, kakoršna je bila v resnici. V vsaki kretnji, v slehernem koraku se je izražala njena skromnost in usmiljenost, neka neizmerna topla dobrota, ki je napolnjevala vso njeno okolico.

Ko je dovršila svoj jutranji posel, je vzela denar, sedla in začela pisati bratu sledeče pismo:

„Dragi brat Lujo!

Evo Ti denarja, ki Ti ga pošilja oče za na pot. Moram ti povedati po pravici, da mu ni bilo baš povsem prav, da pišeš že drugič po ta denar. Ti veš, da bi on za nas žrtvoval

vse, ali boli ga in mora ga boleti, ako se njegova dobrota slabo razumeva in še huje uporabljaja. Ne mislim Ti ničesar predbacivati, ker Ti, ki si od svojega sedmega leta komaj en mesec ali dva v letu doma, sicer ne moreš vedeti, kaj je to, roditeljska skrb in kaj se pravi vzdrževati nas četvero otrok, da dobi vsak, česar potrebuje in želi. Jaz, ki se od prvega dneva nisem oddaljila od hiše, nego sem uprav rastla z njo, jaz edina od vas vseh lahko ocenim ono odtrgavanje, ono težko borbo, s katero se oče za nas bori in skrbi, da nas vzdrži takšne, kakoršni smo. Jaz, ki poznam vsako njegovo misel, ki gledam dan na dan, kako vsak njegov čut, vsak njegov las živi samo za nas, vidim, da on samega sebe niti ne računa, nego živi takorekoč poleg nas. Mi bi ga ne smeli samo ljubiti in spoštovati, nego se mu uprav diviti in ga obožavati. Jaz za svojo osebo ga tudi pomilujem, pomilujem iz dna duše, ker vidim vse to zapostavljanje njegove lastne osebe, a vse radi nas. Moram Ti po pravici povedati, da me je naravnost bolelo, ko sem Te zagovarjala pred njim, da Ti pošlje vdrugeč ta denar. Za se ne zahtevam mnogo od njega, samo da bi mu bilo lažje podpirati vas ostale, ali od vas zahtevam, da imate malo več usmiljenja napram njemu, ker morate pomisliti, da je on sicer dolžan, svojo deco vzgajati in jih izobraževati, ali njegova dolžnost ni, da bi bil suženj svojih otrok. Veruj mi, da on ne išče več nobenih zabav, ne mara za nič več, da ga nič več ne boli niti oživlja, kakor edina ljubav in misel na svoje otroke. — To sem Ti rekla kot sestra, ne srdi se, ker jaz ljubim vas in očeta. — Vinko ni napravil izpita in ne bo več zahajal v gimnazijo. Mama, toliko da ni obupala radi tega, a oče se ne srdi niti najmanje, temveč mu je le žal, da ni vzel Vinka že prej iz šole. Kam pojde dalje, še ni odločeno. Za sedaj pomaga očetu in gospodu Lešiču na gumnu. On in gospod Lešič sta se tesno sprijateljila, vedno sta skupaj. Postavila sta si senčnico v onem kotu vrta, kjer je Tebi ugajalo, in sta namesto mize postavila tja ogromen hrastov panj. Gospod Lešič pravi, da boš imel sedaj mirno mesto, kjer boš lahko v miru pregledoval paragrafe. A Vinko se roga, da se bo v tej senčnici izlilo več litrov vina v Tvoja usta nego paragrafov v Tvojo glavo. Osramoti ga, ko prideš! — Nela je, kakor ti je znano, pri teti. V nedeljo pojdeva tudi jaz in mama tja na plesno zabavo. Meni baš ni prijetno iti tja, ali moram, da je ne žalim. A sedaj z Bo-

gom, sladki moj malopridnik! Glej, da se nam srečno vrneš domov in objameš zdrav ljubečo Te sestro.

NB. Prinesi Neli kak dar, ona že davno sanja o njem."

V tem je prišla gospa Matkovičeva povsem opravljena; sedši za mizo, je izpila svojo skodelico kave počasi in z neko neprisiljeno eleganco, da si pri tem ni niti najmanj umazala niti rok niti ust. Tudi njej kakor da ni bilo ravno po volji, da Lujo že vdrugeč prosi za potnino. Ali takoj nato se sladko nasmeje, najbrž ji je ugajala misel, da ji sin umeje življenje drugače nego mož.

"Kakor da bi se moglo mlademu človeku zabraniti in zameriti, da kak trenutek preživi lepše in po svoji volji," je bila končno njena sodba o tem ter je s svojim še vedno bistrim črnorumenim očesom pogledala okrog sebe, kakor bi iskala moža, da tudi on sliši njeno mnenje.

V tem stopita v predsobje dva mlada človeka, vsak s puško in ulovljenim zajcem. Starejši, gospodarski pristav Vladko Lešič, je poljubil gospe Matkovičevi roko, dočim je drugi, mlajši sin Matkovičev, gimnazijec Vinko, shranil puški in obesil zajce. Mladeniča sta bila oblečena na način, ki se mu navadno pravi "genialni nered", bolje rečeno: mladima, svežima in veselima možema je pristojala najbolj odrgnjena obleka lepše, nego ovenelemu starcu najfinejši frak.

"Nadejam se, da nama milostiva ne zameri, ker sva taka. Najrajši bi bil, ako bi se mogel obleči v tak plašč, kakor ga je imel včeraj naš debeli gospod ravnatelj na sebi —: zamotal se je namreč v njo od glave do pet. Njegovi obleki se ne more kaj zameriti, ker razen te dolge suknje in kape nisem na njem videl ničesar drugega! ... A tukaj na meni suknjič z mastnim ovratnikom, telovnik s komaj tremi gumbi, hlače na levi nogi raztrgane — česar v ostalem nisem jaz kriv, nego oni zajec tam — in naposled še nekoliko nakrivljeni čevlji, ki, ako je še pravica na svetu, petindvajsetletnemu gospodarskemu pristavu še vedno dobro pristojajo."

Temu krojaškemu analiziranju so se vsi smejali, a najslaje Lešič sam s svojim duhovitim utripanjem oči in usten. Pri vsem tem srčnem smehu je gospa Matkovičeva vendar pomislila, da bi njen Lujo česa takega nikdar ne govoril, in nehote ji je stopila pred oči njegova najnovejša temno-zelena elegantna obleka, v kateri je bil o Veliki noči doma.

"A na klobuk si pozabil," reče Vinko in dvigne mehki lovski klobuk, dajaje mu vsako-

vrstne oblike, stezajoč in raztezajoč ga. „Škoda, da ga ni videl Ovidij, gotovo bi napisal kakih deset onih budalastih metamorfoz več!“ se nasmaje Vinko, ki se je lahko sedaj po mili volji maščeval nad šolskimi klasiki. Bilo mu je veliko laže, iz grmovja, razprostrajočega se čez sto oral, prepoditi zajca nego v poletnem Ovidijevem distihu najti samostalniku pripadajoči glagol...

Iz obeh mladičev je brizgala ona objestna mladeniška kri, in ona duševna sloga, ki jima je spajala duši, še je povečevala to razposajeno šalo in radost. Vinko je odšel v kuhinjo in si prinesel kavo, mleko in kruh sam, žvečoč tudi one skorjice kruha, ki so ostale materi, mlaskaje pri tem z jezikom, kar je pričalo o posebnem teku in zdravju.

„Vinko, Bog s teboj! Kako pa ješ — do sem se sliši, kako grizeš!...“ Gospa Matkovičeva se je hotela od čudenja prekrizati, a radi Lešiča si je premislila še o pravem času.

„Kako pa naj jem, ko sem lačen!... Pojdi, Vladko, sem — kaj nas briga! Kdor je tri ure letal po lovu, ta ne vpraša, kako se je po naj-novejši etiketi.“

Sedla sta na drugi kraj mize, natakala si sama kavo in si mazala kruh s surovim maslom ter nista pustila tega Anici, ki je hotela postreči vsaj Lešiču.

„Prosim, gospodična, ne trudite se, tako je bolje,“ odvrne Lešič z nežnostjo, ki je ni bilo v njegovih dosedanjih besedah.

„Ko bi se le tudi kava mogla jesti s prsti,“ reče zopet Vinko.

Ko sta se okrepčala, jima je očitala gospa Matkovičeva, zakaj sta dve noči prenočila na škednju; domov naj bi bila prišla, kakor se to pristoja mladim ljudem.

„Bog ve, kaj tam delata — —?“

Nato se jame Lešič opravičevati, da je ena skupina delavcev šele ob desetih po noči čistila žito, tako da je moral biti neprestano na gumnu, in ni mogel vzeti na svojo dušo, da bi pustil tristo mernikov pšenice kočarjevi skrbi — in to je bilo vzrok, zakaj nista prišla prvo noč domov. Drugo noč sta prenočevala tam zato, ker je zvedel, da namerava priti ravnatelj pregledovat delo, in je hotel biti zato na škednju od zore do mraka.

Malo prej razbrzdani mladeč je govoril sedaj tako resno, da se je videlo, da, razen one tople, iskrene šale biva v njem tudi neko drugo čustvo, ono čustvo dolžnosti, ki tudi najmanjšo nalogo umeva po njeni resnobi in važnosti.

„Gospod ravnatelj vas je gotovo tudi pohvalil...“

„Srečen sem, da me ni odpustil, ker ne vem, kaj bi se pri tem našem gospodarstvu moglo pohvaliti. Nas vse bi trebalo pobesiti, začeni od ravnatelja pa do kočarja — ravnatelja seve naj-pozneje!... To je bilo uprav divno! Mi trije stojimo pred kupom slame, a v slami, baš ravnatelju pred nosom cela pest zdravega, neizmlačenega klasja. Stal sem kakor na iglah, zakaj njegovo nadzorovanje nima drugega namena, nego da se prepriča, ali je slama dobro premlačena, da bi ne ostajalo zrnje v slami — to je vsa kontrola... In zdelo se mi je: Sedaj pa sedaj mu obstane oko nad tem neizmlačenim klasjem. Ves nestrpen, se domislim naposled in rečem: „Dovolite, magnifice, da vam odženem smrdljivega Martina z vrata! On se nato ves strese in pripognivši se, mi obrne hrbet — a jaz zgrabim v tem hipu ono klasje ter z njim udarim magnifikusa po hrbtu, da ni niti eno zrno ostalo v klasu... V zahvalo me potrka po rami češ, da dobro mlatim in da dobro delam!... Smrdljivega Martina seveda niti ni bilo... Tudi pozneje se je hotel napram meni pokazati dobrohotnega ter me je kolegialno vprašal, koliko konj zahteva današnja znanost, da se racionalno izmlati križ žita, naglašaje posebno besedico: racionalno. Na to sem, da bi me ne požrla zemlja od sramu, jel nekaj jecljati o parnih strojih in kaj vem še drugega.“

„No, vem, vem,“ reče on, „ali stroj vlečejo konji...“

Nato sem zopet začel nekaj govoriti, da izvlečem sebe in njega iz škripcev, o konjskih silah.

„Naravno, naravno — prav imate, niso vsi konji enaki. Štajerec je dvakrat močnejši od slavonskega konja; natančno se to ne da nikoli določiti...“ In vnovič me potrka po rami, kakor da sva se povsem zedinila v nazorih.

Dočim se je Vinko temu pripovedovanju smejal iz vsega grla, so se Lešiču le oči duhovito iskrile in okrog usten mu je igral nasmešek, kakov je viden samo pri ljudeh, ki so si v svesti svoje duševne premoči. Gospa Matkovičeva se je smejala z onim interesantnim, nekoliko škodoželjnim nasmehom, s katerim se smeje samo žena mlajšega uradnika neznanju starejšega ali predpostavljenega, — a gospodično je, kakor se je videlo, bolj zanimal način pripovedovanja nego li stvar sama. Njen fini, komaj vidni nasmešček je bil zelo sličen Lešičevemu. Ono nekaj, kar se je ob Lešičevem pripovedovanju kretalo med njima, je bilo slično trenutnemu blisketanju sredi noči, ki sicer razsvetli za hip vso okolico z veličanstvenim

Ce smo praktične, bomo nosile bluze

sijajem, ali v resnici se ne more pri tem svitu nič točno razbrati.

„Kako je to spanje zunaj na škednju? Tega si ne morem prav misliti. Večkrat si mislim po dnevi, da bom prenočila na vrtu. Ali ko se mrači, jame slabeti tudi moj sklep, dokler povsem ne izgine.“ Tako je govorila Anka, stavljaše sicer to vprašanje Lešiču, a gledajoč Vinka.

„Tega vam ne more opisati nikdo, a še manj pojmiti oni, ki ni nikdar prenočil zunaj. Zakaj, kakor je v sobi vsaka noč enaka, tako je zunaj ne samo vsaka noč, nego vsaka nočna ura drugačna. Samo to vam lahko rečem, da človek, ki prespi tri noči na zraku božjem, šele tedaj prav uvidi, kako se je oddaljil od svoje lastne človeške narave. Zakaj čudnejšega čustva ni, kakor če ležiš na dehteči travi in zaspano zreš v divno nočno nebo ter slučajno misliš na svojo temno spalnico in posteljo, stisnjeno med štiri nizke zidove!... Tam grob, smradljiv vzduh — a tukaj nepregledno nebo, vonj celotne narave, življenje in večni melodiozni žubor; in istotako življenje diha iz tebe, čutiš uprav, kako vsaka tvoja žilica bije z zdravim, vedrim življenjem, in ko se dvigneš, si tako lahek, da ne moreš verovati, da je v resnici minila noč. V tem trenutku pomislim na velikomeščane in na njihove četveronadstropne zgradbe, polne sten, in nehote se mi zazdi, da je človeštvo storilo neodpustljiv atentat nasproti samemu sebi.“

„To se vam samo tako zdi! Ali predstavite si prostorno in visoko spalnico, s široko, masivno posteljo, s tigrovo kožo, električno razsvetljavo in z vso ostalo udobnostjo, ki si jo je ustvarila moderna družba — pa primerjajte to z vašim slamnatim ležiščem na škednju,“ je dejala zanosno gospa Matkovičeva.

„O tem je vsekakor težko odločevati, kakor o vsaki stvari, ki je odvisna od „gusta“ poedinih ljudi. Toliko bi si usojal še reči, da ves današnji luksuz ni nič drugega nego imitacija, težnja za približanjem k prvotni naravi — a to za drag denar.“

„Vi ste, zdi se mi, ves navdušen za to življenje na kmetih — gotovo ste se radi tega odločili za gospodarsko stroko.“

„Radi tega ravno ne — mnogo važnejši razlogi so me odločili za ta poklic. Ti razlogi so mnogo globlji in bi vas, milostiva, ne mogli interesirati že radi tega ne, ker bi jih vi ne odobraval — kolikor sem se do sedaj vsaj o vašem mišljenju mogel prepričati.“

„Ako vas ni privedla do tega ljubezen za naravo in selo, potem v resnici ne vem, kateri razlogi bi naj to bili.“

„Rekel sem že, da vas moji razlogi morda ne bi zanimali, ali ker že hočete odgovor, moram vam povedati, da me je do tega privedla ona ogromna množina mrtvega kapitala, ki se nahaja v naši zemlji, a mi ta mrtvi kapital še množimo, ker smo z ene strani kar planili vsi, da glodamo golo kost, a z druge strani smo preveč komodni, da bi zasukali rokave, se uprli in izvlekli zaklade iz naše zemlje. Mi smo s celo našo družbeno zgradbo začeli delati od zgoraj, mesto od zdolaj in vam je sedaj naravno nepojmljivo in nečastno, zakaj nekateri — a med temi tudi jaz — beže z one višine dol, ker so uvideli, da jih je tam gori preveč, da je jelo tam postajati pretesno, da se tam začenjajo dušiti in rušiti. In akoravno se to že preveč dobro opaža, vendar jih hiti na stotine dan na dan tja gor, ker smatrajo ono tesno življenje, ono glodanje kosti za edino dostojno eksistenco samo zato, ker je na visokem vidiku; dočim je oni dolnji položaj, kjer še imajo vsi dovolj prostora, da se udobno razmestijo, še vedno preziran in omalovaževan. Med onimi gori razumevam oni razred naše družbe, ki živi od siromašnih suhih krajcarjev, ki se mu mesečno odkažejo za ono težko, neproduktivno delo, ki se vsako leto zлага v pisarniške akte, da ga tam grizejo molji. To so takozvana gospoda, a v resnici niso drugo, nego zadnji hlapci — zakaj vsak drugi hlapec, ako odide od enega gospodarja, najde še isti dan drugega, dočim eden od gospodov-hlapcev, ko je enkrat odpuščen, redko zopet najde drugega gospodarja. Oni drugi razred — “

„Sedaj že vem — oni drugi razred, v katerega se štejete tudi vi, hočete hvaliti, ali meni vendar ne boste dokazali, da oni prvi razred ni bolj priznan in bolj cenjen od tega vašega, za katerega se zavzimate.“

„Vsak človek na svojem mestu ima svojo stalno vrednost in treba ga je povsem po tej vrednosti ceniti. Ali uprav to je pri nas abnormno, ker je cena onega vam omiljenega razreda nerazmerno mnogo večja nego drugega. A ta abnormalnost ne more dolgo trajati, ker sta cena in vrednost relativna pojma. Ako ima na primer neka vrsta blaga na trgu zelo visoko ceno, pa hočemo vsled te visoke cene neizmerno mnogo tega blaga producirati, je povsem naravno, da mora s časom cena temu blagu pasti. — Mi smo z našimi družbenimi odnošaji uprav v stadiju, kjer se neka vrsta blaga radi prevelike produkcije ne more nikamor odriniti ali spraviti v denar; kjer se že mnogi trgovci vračajo s trga z neprodanim blagom, ne vedoč v zdvojnosti, kam z

njim, pa ga dajo v stiski čisto pod ceno. Ali da me, milostiva, bolje razumete: Ves za 16—20 šolskih let izdani kapital se daje državi za 700 do 900 goldinarjev letne plače, in to za osem do deseturno delo na dan. To ni niti zaslužek po vrednosti, a kje so obresti! Ta stan ni pri nas še niti od daleč ta, ki bi naj bil, in sicer: več ali manj najboljši sloj, ki ga človeška družba rodi v svojem naročju, marveč je še vedno nekak azil, neka vrsta obskrbnega stanu, kamor vse beži, da se prehrani, edino radi žalostne misli, da jim je to najsigurnejši kruh! A tu, tu je zemlja še mladeniška s svojimi bogatimi plodovi; tu je še toliko znanja in umenja, ki bi lahko pri nas bujno cvelo, a mi ga še niti ne poznamo po imenu — in poleg vsega tega se še gnetemo v oni azil, a ne da bi na svoji zemlji dvignili svojo hišico, svojo svobodico...

Gospodična Anka in Vinko sta poslušala s pobožno radovednostjo Lešičevo razlaganje. V njuni duši so se oglašale iste strune, na katere je on udarjal, razvila se slika, akoravno ne povsem jasna, ki jo je Lešič le od začetka očrtal. Samo gospa Matkovičeva je ostala do prezira hladna, zakaj njej je najnižji uradnik bil več nego najizkušenejši in najinteligentnejši gospodar.

„Jaz vam, milostiva, ne zamerim, da niste mojega mnenja, zakaj dobro vem, da sta z vami istih nazorov dve tretjini človeške družbe naše domovine. Vzrok temu je pomanjkanje naobrazbe v obrtnih in gospodarskih strokah znanosti in z njimi združene podjetnosti, ki edina ustvarja in dviga blagostanje naroda. Pri nas ne gre denar skozi tisoče rok od konsumenta do producenta, temveč gre od prvega k drugemu in tam potem tudi ostaja. Milostiva, moral bi vam celo nacionalno ekonomijo razložiti, da bi vas popolnoma prepričal o resničnosti svojih nazorov. Ko sem prvokrat prečital Smithovo knjigo o tej stvari, so se mi takoj pred očmi razkrili vzroki našega nizkega ekonomskega stanja, in tedaj, ko sem to spoznal, sem razumel šolo in znanost povsem drugače, nego se razume pri nas, žalibog...”

Lešič je izvrstno dovršil gimnazijo ter bil deželni štipendist. A že kot dijak ni mogel prenesti nikakih spon. Njegovemu odkritemu značaju in bistremu umu ni ugajala bodočnost, ki ga čaka, ko dovrši vseučiliške nauke ter bo na podlagi izpričeval moral zaprositi za vežbeniško mesto, bolje rečeno, za vežbeniški kruh. Z vsem poženjem naprej hrepeneče duše je slušal na dunajskem kulturno-tehničnem tečaju nacionalno ekonomijo, finančno znanost in razne gospodarske vede. Zahtevalo se je pa od njega, da

položi izpite iz teh predmetov, ali tega ni hotel, nego je odvrnil, da ne posluša svojih predmetov, da bi mogel pri izpitu nekaj o njih izbrbljati, nego jih posluša zato, da zadovolji svojemu notranjemu nagonu, ki ne ide za praznimi besedami nego hrepeni, da prodre v dušo dotični znanosti. A oni, ki so mu dali štipendijo, niso hoteli o tem ničesar slišati ter je tako po drugem letu izgubil deželno podporo. Pa ni mu je bilo več potreba, ker se je v dveh letih naučil več nego drugi v petih. V rokah je imel ključ za vse to, kar bo v bodočem praktičnem življenju rabil. Globoko v dušo se mu je vsadil razvoj blagostanja človeške družbe, in on sam je iskal vzroke, kateri ga zastavljajo in kateri ga dvigajo. Premišljajoč čisto o tem, se je nemalo srdil na svojih „izgubljenih“ osmih gimnazijskih let, kjer se je učil vsega, samo tega ne, kar zahteva od človeka devetnajsti vek. Srdil se je na ono takozvano visoko, v resnici pa puhlo naobrazbo. Ljutil se je na vse one, ki so se v svoji naobraženi nadutosti bahali z latinskimi poslovicami: *Finis coronat opus*... Bis dat qui cito dat... itd., a nobeden ni vedel, kdo sta in kaj sta apostola znanosti nove dobe A. Smith in Darwin.

„Da, evo to smo vam mi Hrvati! Da pridemo na lahek način do kruha, da „obrezbedimo sebe in obitelj“, kakor se že glasi ta žalostni tehnični izraz — pa z Bogom, talent! Z Bogom, znanost! — Tisoč goldinarjev imam na leto, dovolj je, ni se mi treba več učiti, ni mi treba znati, da koraka človeška družba naprej!... In tako trohnimo v komodnosti, ker nočemo vedeti, da je človek najboljši kapital v vsaki deželi.“

V takih zanosnih trenutkih je bil Lešič uprav krasen. Njegov blede, dokaj suhi obraz, ki je menjal barvo, kakor so pač bili vtiski — od zelene do rdeče — zelo energično čelo z ostrim, izrazitim nosom, to je značilo jasno, da se vrti v tej glavi poseben svet. Dokler ni začel govoriti, ni bil lep; šele ko je jela v njem kipeti vsaka žilica, ko so njegove temne, napol zaprte oči oživele ter sevale sedaj z zmagovalnim sijajem, sedaj z najslajšo milino, se je z vsako besedico izlivala iz njega tudi simpatija. Po bledem licu in globokem pogledu so sodile razuzdane žene, da je pohoten. Vsled molčečnosti — zakaj v veseli družbi je navadno molčal — sodeč, so mislili nekateri, da je nesrečen — dočim jih je malo vedelo, da njegova duša koprne neprestano za lepoto in resnico, da njegovo srce izgoreva od veselja nad dobroto, a se zvija od muke in boli radi hudobije...

V duši gospe Matkovičeve je bil Lešič tekmeč njenega Luje. Kadarkoli je opazila, da komu to ali ono na Lešiču ugaja, ga je vedno primerjala s svojim sinom. Akoravno je Lujo v mnogem in marsikaterem svojstvu daleč zaostajal za Lešičem, se vendar ni mogla s tem njej preveč odkritim in iskrenim mladcem sprijateljiti. A to največ radi tega ne, ker v njegovem poklicu ni mogla najti nobene garancije za bodočnost. Mnogo bolj bi ga cenila, ako bi se tudi on zatekel pod zaščito tega ali onega državnega urada, z eno besedo, da bi bil državni uradnik. S tem merilom je merila ljudi, a ne po njihovi lastni vrednosti.

„Torej ne boste šli gledat sprejema, ki se pripravlja v slavo prihoda Njegove Prezvzišenosti?“ vpraša gospa Matkovičeva Lešiča.

„Ne! Zakaj prvič imam nujnega posla, a drugič nimam nobenega interesa.“

„Torej gredo samo oni, ki imajo kakov interes?“

„Vsaj jaz mislim tako — zakaj eden gre, da se naužije cele slike, ki jo nudijo take prilike; drug gre zopet, da vidi to ali ono osebo, in mnogi naposled gredo zato, da jih vidijo drugi.“

„Potem mislite menda reči tudi o meni, da grem tja koga gledat?“ reče gospodična Anka z nekako negotovim glasom.

„Ne vem. Morebiti tudi zato, da vas vidijo drugi,“ odvrne z istotakim glasom Lešič.

Na te besede, ne vedoč niti sami zakaj, umolknejo vsi, kakor da je v tej družbici zazvenela druga struna, ki je zadonela vsem z nekakim njim vsem nenavadnim, nepoznanim jekom.

„Ali greva?“ vpraša prvi Vinko.

„Pojdiva!“ skoči Lešič odločno. „Dobri dve uri imava do gumna.“

Obesila sta zopet puški na rame in sta priporočivši se, odšla. Anka ju je pospremila iz predsobja, in ko ji Lešič ponudi roko, mu reče:

„Užalili ste me... Mene ne smete štet med one. So tudi taki, ki morajo iti tja.“

Lešič je v duši pričakoval, da mu Anka razjasni svojo udeležbo, a ni mogel reči nobene besede. Samo s hvaležnim in prosečim pogledom ji pogleda v oči in odide z nemim poklonom. Ob njegovem pogledu je šinila v njeno rumenkasto pozorno lice tiha, komaj vidna rdečica, ki je izginila še isti hip — ali Lešič jo je vendar dobro opazil in razumel. Razumel je, da je to deviško rdečico privabilo ono isto čustvo, od katerega se je tudi njegov, drugače izraziti pogled raztekel v otroško molitev... Ta pogled in ta rdečica sta pričala, da oba sramežljivo skrivata neko svoje čustvo, ki je že začelo prodirati iz njunih src.

(Dalje prihodnjič).

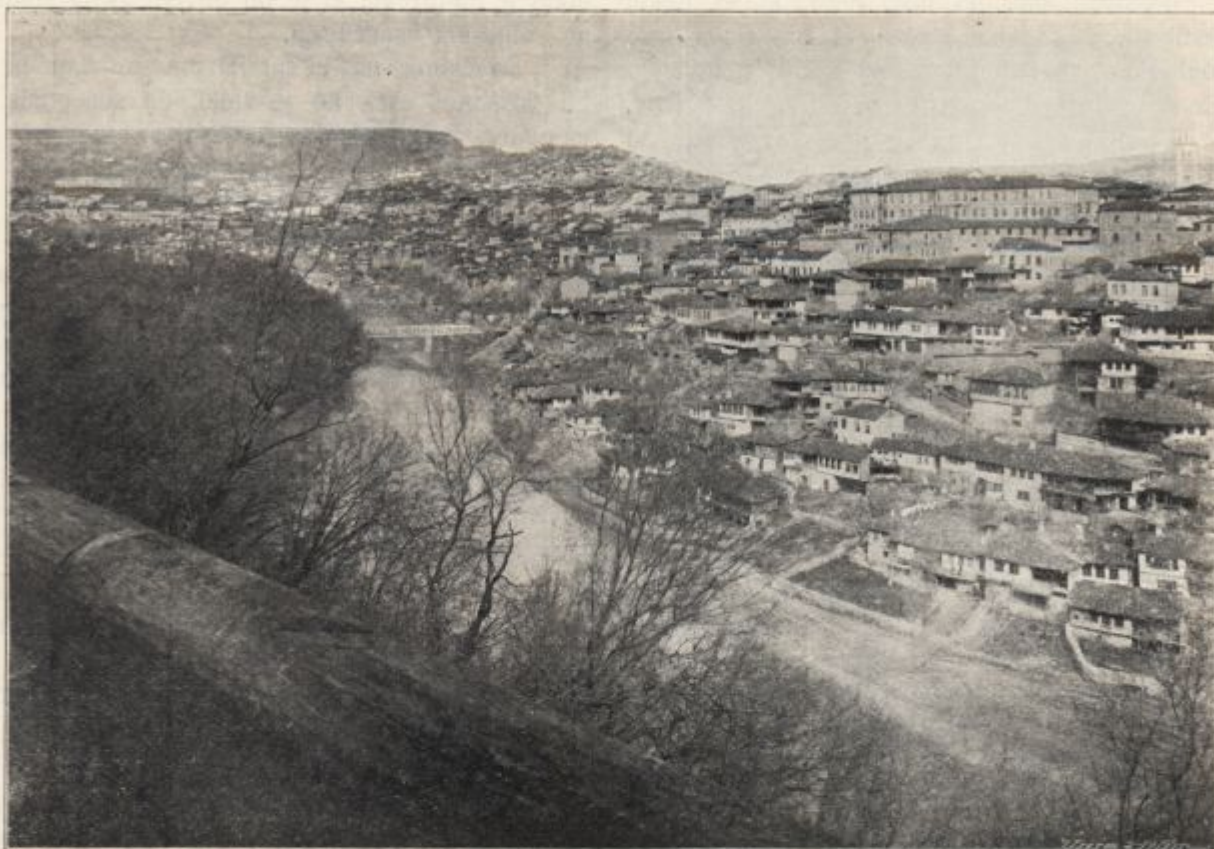
FRAN ZGUR:

KOZAŠKA.

Zaklical silni je car:
„Na vojsko, junaki, sokoli!“
razžaril je prsi vihar,
zabliskali meči so goli.

Molodice same brez nas
bledé, brez solnca cvetice;
in plakajo majke na glas,
povešajo v žalosti lice...

Mi jezdimo v bojni vihar,
smrt z nami nad prapori v zraki —
Batjuška — naš silni je car,
zanj v smrt mi ponosni kozaki!

TRNOVO, STARA BOLGARSKA CARSKA PRESTOLNICA.

PROTI SOLUNU.

IZ DNEVNIKA G. PEJEVA POSNEL PROF. A. BEZENŠEK.

Sledeči članek nam je poslal naš znameniti rojak in sloviti stenograf Bezenšek, ki v sedanjih velikih in težkih jugoslovanskih časih neumorno dopisuje slovenskim listom. Ker pozna Bolgarsko in ima važne stike, so njegova izvestja posebno zanimiva.

Mi priobčujemo članek tem rajši, ker je posnet po Pejevu, ki nam je znan iz svojih posetov v Ljubljani. Znan je pa uredniku „Slovana“ tudi prof. Jordan Ivanov, ki je imenovan v članku. Avgusta meseca lanskega leta se je mudil v Ljubljani ter posetil „Matico Slovensko“. Podaril je Matici nekaj svojih del in prejel za vzdarje nekaj slovenskih. Ivanov govori gladko srbohrvatski, a tudi turški. — Evo članek:

Bolgarski poslanec Georg Pejev, poseben prijatelj Slovencev, ki je potoval po Kranjskem, Hrvaškem in Češkem z namenom, da bi se upoznal s tamošnjimi narodno-gospodarskimi

razmerami in zlasti z obrtniškimi zadrugami, ter je spisal o tem zanimivo knjigo, se je udeležil kot dopisnik lista „Mir“ pri generalnem štabu vojne proti Turkom, in to v oni diviziji, ki je prodirala od Kjustendila proti Carjevemu Selu, Pehčevemu, Vladimirovemu in dalje proti Solunu.

Pisal je mnogo zanimivih dopisov o tem pohodu v list „Mir“.

Pred kratkim se je vrnil v Sofijo, da se kot poslanec udeleži sej Narodnega Sobraja.

Pri tej priliki sem se srečal z njim, omenil mu, s kakšnim zanimanjem sem čital v „Miru“ njegove dopise, in izrazil željo, da prevedem nekatere na slovenski, kar ga je posebno razveselilo. Naj posnamem danes iz enega dopisa sledeči zanimivi prizor:

Po desetih dneh našega prebivanja v Carjevemu Selu smo se napotili proti Pehčevemu.

Potovali smo po novi cesti, ki na nekih mestih še ni dodelana; ob reki Bregalnici smo mogli razgledovati one vasi, ki so bile pred enim tednom oropane in opustošene od divjih Turkov.

Hodeč dva kilometra daleč, opazimo nad svojimi glavami nekoliko orlov, ki — kakor se nam je zdelo — iščejo svoj plen. Na desni strani ceste poleg hriba vidimo celo jato orlov, ki naglo kljujejo človeško truplo. Čigavo je to truplo, tako žalostno zapuščeno? —

Vsaka sled je nemogoča, kajti orli so končevali svoje uničujoče delo...

Sedaj poženemo konje bolj naglo. Jaz se obrnem nekolikokrat na desno ter opazujem orlovsko jato, ki ne pozna niti pravil „Rdečega križa“ niti kaže ponosa, kakor bi ga morali orli gojiti kot gospodarji zračnih višav, da za nje ni spodobno, spuščati se tako nizko na človeška trupla.

Na levi strani opazujem reko Bregalnico, ki teče motno in burno naprej, da se zedini s pritokom Zvegoro. Ko smo gledali vse to ob straneh ceste, se nam je stožilo...

Po slabih potih preko Maleševskega Balkana, kjer še nikdo ni vozil, je bil prevoz hrane in municije silno težaven.

Prijahali smo do mesta Pehčevo, ki leži v nekem dolu visoko v Balkanu. Pod mestom se razprostira precej veliko polje. Že pri vhodu v mesto smo občutili, da je vse pusto in prazno. Samo veter je odpiral vrata na dvoriščih, treskal ž njimi in na ta način dokazoval, da v teh „hižah“ (Makedonci pravijo „hiža“, ne: hiša) ni živega bitja. In resnično, v gornjem delu Pehčevega je bilo praznih okoli 1000 turških hiš. Vsi turški prebivalci so bili izbežali, preplašeni vsled bitke pri Trobatovišču. Ostali so samo prebivalci Bolgari, ki imajo v Pehčevem le kakih 100 hiš.

V „konaku“ (stanovanju turškega glavarja) je bil nastanjen en oddelek našega 22. polka. Vojsna uprava je uredila takoj bolgarsko uradovanje in imenovala za okrajnega glavarja (načal-

nika) g. Ingilizova, ki je bil dovršil svoje študije na sofijskem vseučilišču.

„Načalnik“ nas je sprejel prav prijazno in je bil posebno vesel, ko je videl, da sta prišla z nami dva bivša njegova profesorja Iširkov in Ivanov od sofijskega vseučilišča.¹⁾

Prej ko smo kaj drugega govorili, začel je g. Ingilizov gg. profesorjema pripovedovati, da je dal razkopavati v okolici Pehčevega in iskati razvaline mesta „Raven“, o katerem se zna iz zgodovine, da je bilo sezidano ob reki Bregalnici ter da so bili tam kršчени Slovani iz brigalniškega okraja.

Prof. Iširkov nadaljuje razkopavanje po navodilu svojega tovariša Jordana Ivanova, ki piše v svoji knjigi „Severna Makedonija“ natančno o bregalniški škofiji v mestu Raven u.

V Pehčevem smo ostali samo malo časa. Jaz sem povpraševal g. Ingilizova, kako so zapustili Turki mesto in koliko žrtev je padlo na naši strani. Zapisal sem si imena padlih junakov.

Nekega Grka, po imenu Temo, ki je služil v turški armadi, so Turki bežeč ustrelili, ker ga niso mogli trpeti kot kristjana.

Turki so hoteli pred svojim begom poklati še vse ujetnike, večinoma kristjane; vendar jih je rešil paznik ječe, neki Bošnjak.

Od Pehčevega smo šli proti vasi Vladimirovemu. Zvečer smo dospeli tja. Vladimirovo je velika vas, ki šteje 400 hiš. Vaščani so gostoljubni in delajo na nas vtisek, da z zavestjo sprejemajo svobodo, ki jo jim bolgarska armada izvojevala.

¹⁾ Prof. Iširkov je izvrsten poznavalec Makedonije. Prejšnja leta je prepotoval vso jugo-zapadno Makedonijo, a prof. Ivanov je prepotoval severno Makedonijo. Najvažnejše delo Ivanova je: „Severna Makedonija“ (Sofija, 1906) in „Bolgarske starine iz Makedonije“ (Sofija, 1908). A Iširkova: „Solun“, politično-geografske in narodno-gospodarske bilješke“ (Sofija, 1911) in „Orohidrografija Makedonije“ (Plovdiv, 1911).

SAMBOM:

TIPI IN MASKE.

Pred se je starček časopis razvil in bral je v njem skoz umazane očali:

„Poslanci ljudski bodo reševali vprašanje o podraženju živil“ —

„Več ko pojè mi v hlevu krava, požreti novcev upa se država, ki vlada ji študiran kabinet.“

Iz rok je starih časopis spustil in ustni sta se trpko nasmehljali:

„Pa bomo davke nove plačevali, da nam krvavi pot dol z lic bo lil!“ —

Pri tem nastopajo seveda krize in s kupi aktov polnijo se mize, a ti le stradaj, bedni kmet!

EMANUELI.

1.

Za gore pada dan. Jaz vidim dan,
kako izginja v solnca zarjo jasno,
kako spreminja v noč se gorostasno,
izginil v njej je gorski velikan.

In misel moja v mrak beži teman
naprej za svitom, tja v daljavo krasno...
Kdo poje pesem sladko, zlatoglasno,
ki se glasi čez vso temotno plan?

Si mati ti, ob zibelki, da v spanje
zazibala bi me, ali je tvoja,
Emanuela, pesem, ki nekdane

spomine kliče s tihega pokoja,
ali, ljubezen, tvoje to so sanje,
ali je smrt razpela krila svoja?...

2.

Ali sloniš resnično ti ob meni,
Emanuela, ljubljena, govori:
ali so to v daljavi zlati dvori,
cvetoči gaji v pomladi zeleni,

kar duši naji, vase zatopljeni,
sta sanjali, kot noč in dan na gori,
ko se objemljeta v večerni zori,
ali so dnevi krasni, izgubljeni?...

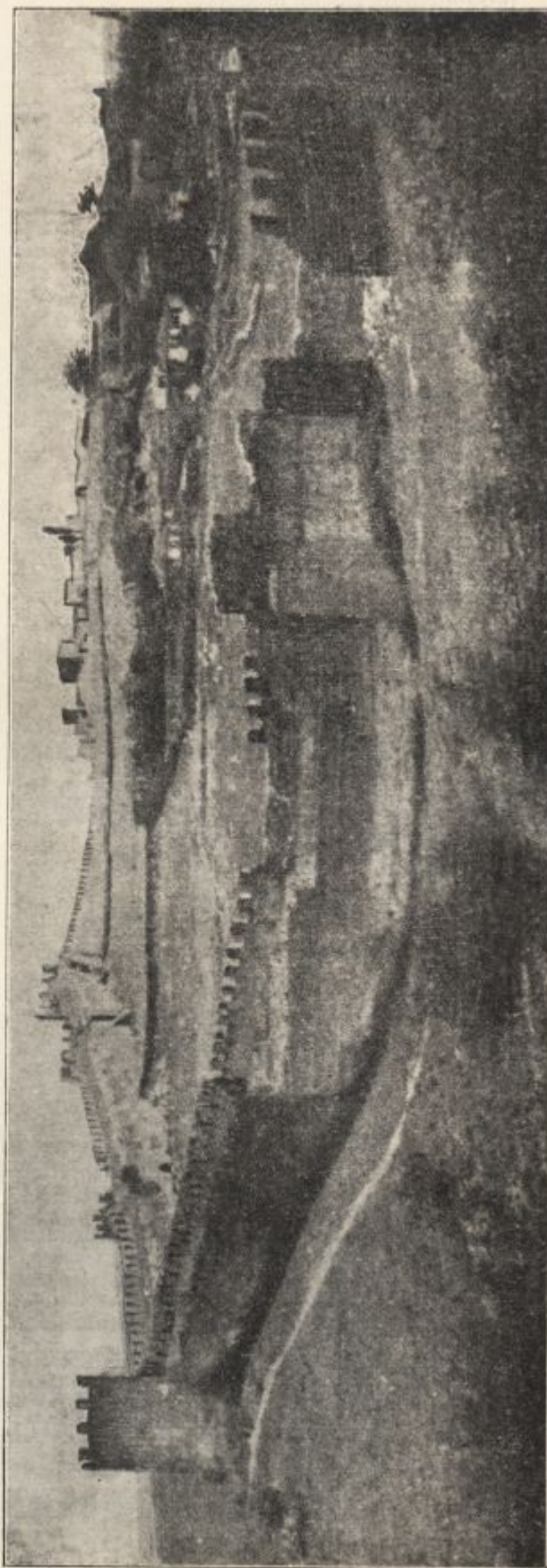
Ah, ti molčiš, ne govoriš? Zakaj?...
Kaj misel moja le je pred menoj
odkrila na zapadu lepi kraj?

Kam zginila od mene si nocoj,
da sanjala bi skupaj, kot nekdanj,
da gledala bi raj prelepi svoj!...

3.

Emanuela, bodi ti večerni
pozdrav ta pesem... Saj še tihi les
z večerom v pesmih se oglaš vmes,
ko zadoni mu pesmi glas stoterni.

Saj vse je pesem... V duši neizmerni
jih spi še več, kot z zemlje do nebes
je dolga pot — in vsaka njih je res —
in tudi pesem o ljubezni verni:

SOLUN, STARE UTRDIBE OB VNANJEM MESTU.

Kdor ljubil je, ne more neljubiti,
pozabiti ljubezni ni mogoče,
kdor ljubil ni, le more pozabiti.

Pozdrav to bodi duše umirajoče,
ko na večeru ugašajo že sviti
in dan mi v temno noč preiti hoče.

4.

Li čutiš, slutiš z manoj, kako pada
večerna senca, mrak teman prihaja,
poslednja zarja za gorami vstaja
v odsvitu jasnem temnega zapada.

Ali je to življenja skrita nada
ali ljubezni pesem je najslaja,
ki se iz daljnega oglašja kraja,
kjer tih večer na planem morju vlada.

Ah ne, le sanje zdaj prihajajo,
ko dan moj za gorami se poslavlja,
spomini spet o tebi ostanejo,

Emanuela, duša jih pozdravlja...
A kam tja v noč beže, odhajajo,
kaj nov že dan se za gorami javlja?

5.

Ah, ne... To vse je noč, v njej ti si sanja,
ti sladka misel moja, poletela
je k tebi duša, vsa zahrepenela
po tebi je, ki ljubi brez nehanja

te, sladka golobica, ki brezdanja
ljubezen išče te, Emanuela,
povsod, da enkrat vsaj bi smela
objeti te vsa polna radovanja.

Ne svita li se več?... Ali temota
tako bo padla nekdanj tudi nate,
da šum prevzela sveta bo tihota

in spomniš se na tiste čase zlate,
kjer je mladost hodila svoja pota,
ko grob moj stal bo sred zelene trate?

6.

Tako sem sanjal, da v večerih kdaj
ko bo svetila zarja se v oblakih,
ko noč po zemlji šla bo v tihih mrakih,
ko bo zapel čez plan šumeči gaj,

da ti prišla boš tja na sveti kraj,
da obiskala boš v večerih takih
me, mati, ti, kjer poleg bo enakih
cvetel moj grob sred pisanih ograj,

se spomnila boš v mislih dragih name,
popravila na grobu veli cvet,
ki bo v življenje vzkliil iz mrtve jame,

da vzradostiš v spominih si pogled,
ko ugledaš mir, ki nihče ga ne vzame,
ki ni nikdar ga mogel dati svet.

7.

Ali prišla boš tudi, sanja ti,
Emanuela, tja na grob pokrit
s cveticami, kadar večerni svit
bo šel za gore, kadar oglasi

se pesem sladka ti od vseh strani,
kakor da v srca sanje gre budit,
ko jaz bom sam, ko mir neba razlit
bo večnosti nad mojimi očmi...

Ah, pridi takrat, spomni se na čase,
ko skupaj sva presrečna šepetala,
ko se zagledale oči so vase,

kakor da misli skrite bi iskale,
ko poslušala sva ljubezni glase,
neskončno pesem, ki je v smrt zapala.

8.

Ne, ni zapala, mogla ni zapasti,
mogočna pesem dviga se iz nje,
življenja pesem, šumna kot morje,
v življenje hrepeni s temé oblasti.

Prepad zijá črnoteman s propasti,
pod njim viharji divji se pode,
v brezkončno noč valovi se vale —
to sila je noči, mamljivih strasti.

Nad brezdnom strune čezinčez napete,
ob robu demon se mračan ozira,
glasove sluša v luči razodete,

po strunah zvito — vablajoče ubira
in vabi v tmíne pozabljive svete,
to misli pesmi so noči, nemira.

9.

To pesem je brez tebe... V temni čas
glasi se pesem demona vabljiva,
da srečen je, kdor pozabljivost uživa,
tam, kjer je konec našega in nas.

Stemni cvetoči zemlji se obraz,
resnico jasno temna laž zakriva,
v prepad gre pot življenja pozabljiva
in slavi smrti pesem da izraz...

Ti jasna zvezda, ti si dnevu dan,
visoka luč, ki jasna pota sveti,
od tebe daleč je prepad teman.

Ob tebi smrt bi morala umreti,
cilj večnosti ti večno si iskan,
ljubezen k tebi večnost je na sveti.

10.

Da, ti si, draga, zmagujoča sila,
ljubezen k tebi, tiha misel nate,
ti vodiš pot čez solnčnojasne trate,
ki ni noči še tema jih pokrila.

Ti dan si moj za večnost razsvetlila,
brez konca in brez kraja je, bogate
svetove ima v njih zaklade zlate,
moči do njih si v duši razbudila.

V njih ni noči, ne tme, ne smrti...
Duh svečenik ob večnem je oltarji,
okrog svetovi jasni so odprti,

ljubezen v njih, v neskončne luči zarji
živi življenje, večni dan, in strti
v tmo ničevo leže pod njo viharji.

11.

Zato, če prideš v tihi groba kraj,
spomin ti z duše žalosten izgini...
Ob grobu bodo tiho šli spomini
in ti o časih z njimi šepetaj...

Pomisli, da, kar bilo je nekdanj,
je bilo v neljubeči nas tujini,
od koder k ljubljene je domovini
odhitel mnogih tožnih src zdihljaj.

In če prišla tja v čase boš samotne,
poslušaj, kak lesovi trepetajo,
ker smrti se boje noči temotne,

poglej, kako se zarje lesketajo,
v ljubezni luči večno blagohotne
gori zapad, vrhovi plapolajo.

12.

Tako je vsa ob tebi duša vstala
in pesem v njej o večni luči dneva
tja do neba prostranega odmeva,
kjer ni noči, da kdaj bi v nji zapala.

O tebi sanje, ki si ti jih dala,
v ljubezni večne polni dan prepeva,
kjer solnca svit jo jasnega preseva;
ni tme ne smrti, ki se jih je bala,

ko šla brez tebe misel je nekoč
ob brezdnih, kjer igrali so demóni,
kjer jo vabila je lokava noč.

Zato nad grob se v sladkih sanjah skloni,
spoznala boš življenja skrito moč,
v nji pesem vsa ljubezni ti zadoni!

OHRIDA NA OHRIDSKEM JEZERU.

VAŠKA ZGODBA.

Dan na dan in točno kakor ura sta prihajala Primožev France in njegov brat Tone v Kuščarjek in sta tolkla kamenje za zasipanje državne ceste. Sijajen ta zaslužek ni bil — ku- bični meter je vrgel šestdeset vinarjev — in delo tudi ni bilo, da bi se človek pulil zanje.

Kadar sta tako-le čepela visoko gori na pečini in vrtala debelo skalo, ju je bilo videti, kakor dva ptička, in človek se je zgrozil, če je pomislil, kako strašno bi kriknila, ako bi se jima izprožil kamen pod nogami, in kako bi telesi zamolklo odskakovali od skalnih grebenov in bi se kotalili v globel, obdano od treh strani s skoraj navpičnimi stenami.

Pa vendar sta bila zadovoljna in rada sta se imela. „Take bratovske ljubezni, naka, je ni, pa je ni,“ so hvalili sosedge. Kdor je poznal tiha brata, se je čudil tej vzorni ljubezni, zlasti se je moral čuditi njuni pridnosti, miru in zadovoljnosti življenja.

Ko sta splezala s pečine, sta sedla na sve- ženj smrekovih vej in sta tolkla in drobila sivi apnenec.

Ves božji dan sta nabijala po kamenju, pa nista izpregovorila besede, večkrat po cele ure ne. Kajti tako gre laže in lepše delo izpod rok; človek se zatopi v svoja premišljevanja, nič ga ne moti, a čas le mineva. Ko pa se zdaljšajo sence, čim se prisili prvi mrak v dolino, vstaneš in si pretegneš ude in greš počasi težkih in trudnih nog k večerji. Po gozdu morda te vodi pot. Kako dobro de človeku ta skrivnostni mrak, to prijazno šelestenje krivih gabrov, zategli šepet velikih smrek! Lahke sapice se poigravajo, se lovijo in se spuščajo, prihajajo in se izgublajo, sam Bog ve kam; in vse je kakor lepa pesem, glaseča se nekje oddaleč in čutna tako od blizu. Odkriješ se. Vonljiv vzduh te poboža po čelu, in čiste velike misli si osvojijo tvoje srce. Izpre- hajajo se in se vračajo vse očiščene in svetle. Lepi načrti, veliko upanje napolni dušo radostno in mirno, ki ne čuti ne jeze, ne sovraštva.

Mir, samo odpuščanje, sprava.

Blagor mirnim...

Tako so minevali dnevi bratoma, tako sta živela in sta bila srečna.

Zgovorna nista bila. Enolično delo jima je vzelo besedo, lahko sta molčala.

Le kadar si je hotel France natlačiti staro- modni vivček s stolpičastim pokrovčkom, je od- ložil kladivo in je pogledal na senco v dolini.

„Tone, kar nehaj pa zakuri! Poldne bo, pa lačna sva.“

V dolbini pod skalo visoke stene sta imela svojo kuhinjo in vse kuharske potrebe, ki sta si jih donášala vsak dan sproti.

Tone je zanetil, in plamen je razsvetlil pol- mračno dolbino, da je nalahko zažarel njegov obraz, ves droban in nežen kakor ženski; še brki mu niso rastle posebno.

„Vidiš, Tone, nič nama ni sile — pa si se hotel ono leto oženiti. Kaj bi! Saj znaš kuhati kakor ne vsaka ženska... opereš tudi, zašiješ čedno; pokaj z žensko nadlogo k hiši?“

Tone je molčal. Zajemal je krompirjevo juho in prigrizoval kos ajdovega kruha.

France je bil včasih malo siten in je rad govoril med jedjo.

„Hudirja — hm — kdo ve, kako bi se nama otepalo, če bi bil vzel tisto brljavo dondo? Jaz bi bil revež in tvoji ženi v napoto. Hm, kajpak, rajnki oče so zapustili hišico in tisto ped zemlje nama obema, pa jaz bi bil vendar moral že od hiše do hiše. Seveda. V napoto nisem rad, prepirati se pa tudi nočem... kajbi!“

„E, pusti, France, pusti! Saj sva sama, in gospodarja v hiši sva oba.“

„Kajpak, zato, ker si me ubogal. Pa stara sva tudi že blizu petdeset. Kaj bi človek še- maril!“

Tonetu so bili taki pogovori vselej zelo mučni. Včasih bi bil rad ugovarjal, pa je vedel, da končno le obvelja mnenje Francetovo, ki je bil malo starejši in res bolj možat in resen. Z

SREČKO MAGOLIČ: LISTOPAD.

oporekanjem bi tako ne bil veliko opravil, samo razjezil bi bil brata.

Tega ni hotel; zato je lepo molčal. Nič ni smelo skaliti bratovske ljubezni.

Tisto leto, ko ja slana tako gladko pomorila vso ajdo, da ljudje še semena niso dobili nazaj, je Šimonček iz Pristovice ubil svojega strica, ker mu je predolgo živel. Ponoči ga je v košu prinesel v Kuščarjek in v roke mu je dal krivec, kakor da bi bil tu rezal protje in strmo-glavil čez pečine.

Šimončka so zaprli, in v ječi je skesano poginil.

Toneta je bilo rado strah, da se včasih kar ni upal kuhati v dolbini in si je pripravil ogenj rajši zunaj ob skali. Groza ga je bilo teme, povsod je videl Šimončkovega strica s krvavo glavo in s krivcem v roki.

Nekoč sta navrtala skalo in prižgala nit. Iz zavetja, kjer sta čakala, da se smodnik vžge, se je čudovito lepo videla dolina med Malim Gabrom in Cesto. Kakor morje je valovalo žitno polje. Lahak dih prijetne sape je plaval po žitu, šumel počasi v gozdu. Visoko nad njivami je drobil škrjanec; majhen in droben ko iglina glavica, je visel v zraku. Naenkrat pa se je spustil in je padel kakor kamen med klasje. — Kadar je bilo jeseni veliko deževja, so se odprli požiralniki v Vidgajevih jamah in v Kuščarjeku, in vsa dolina je bila eno samo široko in globoko jezero. Gosi so priletele bogve odkod, divje race so begale nad umazano vodo.

Tone je gledal po dolini in je zasanjal.

„Poglej, France, če bi bilo v tej-le dolini jezero: ali bi bilo lepo. Jeračev Jože bi nama zbil čoln, pa bi se vozila tja do malogabrovske cerkve, pa sem v Kuščarjek in tja-le do Repnikovega hriba. O — pa ribe bi lovila, na vodi bi se zibala, vidiš, pa meso bi jedla in srečna bi bila.“

„Kako si neumen, Tone!“

A Tone se je zaveroval v svoje jezero; ves prevzet se je neprevidno iztegnil iz zavetja in pomežiknil dolini.

Smodnik se ni hotel vžgati; nit je menda bila slaba ali pa vlažna. France je ves prestrašen potegnil brata nazaj. Pa je zagrmelo, smodnik je razgnal skalo. Na vse strani je bušnilo kamenje, težak kos je završal in posnel rob zavetja.

„Kaj sanjariš! Saj bi te bilo skoraj ubilo, neroda...“, se je razjezil France in je bil celo popoldne slabe volje.

Tega dogodka se je bil France ravnokar spomnil in je pogledal brata.

„Tak-le bi se ženil, saj res...“, je pomislil in se je čudno in kislo nasmehnil.

Tone je molče srebal zadnje ostanke juhe in otepal svoj ajdovec.

Čudno lepe in praznične misli so privasovale. Kar gorko in prijetno mu je postalo. Ni se čutil tako starega ne. Kaj starost! Mož ima toliko let, kolikor jih čuti. On bi se ne mogel kaj posebno pritožiti. Zdrav je, zadovoljen tudi, tisto že. Ampak morda bi bil — e, kaj morda: gotovo bi bil še bolj, če... no seveda...

* * *

France je zagovarjal kačji pik pa bolna kravja vimena in zdravil kile. Znal je pa tudi še mnogo drugih koristnih stvari. Prebrisan, preudaren mož je bil Tonetov brat.

Pa je že tako. Neko noč so ga poklicali k Pavlinovemu Janezu, ki se je ponesrečil, ko je vasoval pri Ostankovi Franci. Vaški fantje mu niso privoščili pregrešnega veselja in so ga napodili. Janez je tekel, kar se je dalo. Pa je že bogpomagaj, kjer ni blagoslova božjega. Preplašeni trubadur je imel slab vid pa švedrast je bil, in krevljaste noge so mu prinesle nesrečo. V begu je padel čez plot, da nikoli tega. Revež se je poškodoval.

Tisto noč se je France močno prehladil. Še tista jesen ga je pobrala. Nekaj pred Vsemi Svetimi smo ga pokopali.

Leto in dan je žaloval Tone. Strašno je bil potr, sam je ostal in je bil še bolj boječ.

Hodil je v Kuščarjek in se je solzil, ko je krevsal po znani stezi skozi gozd. Zmerom je mislil na pokojnega brata in je bil ves plah. Malo kamenja je natolkel, več ni videl jezera med Malim Gabrom in Cesto.

Z rokavom je potegnil preko oči in je pogledal po pečevju. Tiho in mirno je bilo v Kuščarjeku. Francetov sveženj smrekovih vej je ležal ob strani. Samo suhe veje so še bile, igle so porjavele in so se usule. Oster nož se je zapil v mehko Tonetovo srce in se je zasukal v boleči rani, debela solza je spolzela po drobnem licu. Zelo zapuščenega se je čutil, in dolg čas mu je bilo.

„Nič. Kaj bi se ubijal; Kuščarjek zapustim pa je. Saj res. Repnik mi da kravo v rejo, da bo mleko pri hiši. Še gnoja bo za dva, tri koše. Pa bom lepo obdeloval in čedil vrt. Njivico dam preorati v praho. Ajde vsejem. Bo za žgance in kruh. In pa zelnik si popravim. Kaka dva kraja njive mi da v najem Sitar. Za krompir, fižol. Mlatit mu grem, pa bo odslužena zemlja.“

Cenetu z Medvedjeka je prodal svedre in kladiva. Izskupiček ni bil velik, samo da se je iznebil orodja. Čemu mu bo? Za vsak sveder mu je dal Cene nekaj čez tri dvojake, kladiva in drugo so bila pa še bolj dober kup.

Tako se je Tone izneveril Kuščarjeku. In vendar se mu je inako storilo, ko ga je zapuščal...

Tudi mene zaščemijo oči, ko mislim nate, skaloviti Kuščarjek! Radostnobleče misli moje se vračajo v malogabrovsko dolino, široko jezero mojih detinskih, najlepših, najčistejših in velikih sanj o svetu in življenju, globoko in nemirno jezero rastočih in koprnečih želja po nečem lepem, velikem, neznanem. ... o, usoda, kdaj sem se pregrešil, da si me udarila in mi nisi odkazala Kuščarjeka in naklonila Tonetovih svedrov in kladiv?

„E, bo že kako,“ je mislil Tone. „Onegava Reza bi me morda vzela. Ne bi nama bilo sile, ne. Hišico ima, pod in kozolček tudi, in njivico za dva mernika posevka. Jaz imam tudi nekaj... e, vse skupaj bi še nekaj zaleгло, ni šentaj.“

In kupil si je nove hlače. Na semnju v Rodohovi vasi si je izbral pa še lep klobuk.

Med sejmarji je hodil živahen in dobre volje. Joj, koliko ljudi je bilo. In vsi so se držali na smeh, in pa kako glasni so bili, pa vesel in šegavi. Zakaj bi ne bil tudi on? Pa res. Kar k Pljuskarju jo je zavil. Pol litra cvička je poklical pa vogal belega kruha zraven. Kako da bi ga ne, saj ga zasluži in potreben ga je tudi!

„Pozdravljen, Tone! Hej-ho-ho-ho — pogledajte ga no. Sem-le sedi Tone, da nas bo več, sakramiš nazaj, ho-ho-ho... Na, pij — dobro zdravje,“ ga je pozdravljala mešetar Miha.

„Kako, ali si prodajal ali kupoval?“ ga je podražil.

„Sem. Pa ti ni bilo treba mešetiti,“ ga je pogumno usekal nazaj.

„Sakramiš —“, se je začudil Miha prese-nečen in se je useknil v majolčast robec.

„Kaj bi tisto: same odpustke je kupoval, kaj ne veste?“ ga je uščenil Šmarc.

„Buzakljuna — tako, tako — glejte no.“

Pivci so se spogledali, pod mizo so se zmenili z nogami.

Tone jih je ošvrknil z očmi počasi in po vrsti, kakor fant, predno si zaviha rokave, da bi udaril. Salamensko je bil jezen.

„Kaj bi onegavili — Tone se ženi, pa je. Saj se lahko, kaj bi se ne.“

„Zlomka — preklicana reč ti taka; pa ni smo nič slišali.“

Tone se je ustrašil. Boggomagaj vendar: samo v srcu je bila skrita beseda, še izgovoril je nisem, na — pa vsi vedo. Nerodno sem morda kje govoril, ka-li? Saj človek res ne ve, kdaj mu uide skrita misel, važna beseda.

„Trčimo, Tone! Zaukaj, spodobi se to za ženina. Kaj bi se držal! O o-o! Ko smo se mi ženili. — Joj...“

„... se nismo držali tako pobito, ha-ha-ha.“

Fantje po polj' gredo,
žvižgajo in pojo.
Jaz pa piščalko imam,
pa piskat ne znam...“

Grdo in hreščeče je izzvenela lepa pesem. Nihče se ni zanjo zmenil; kakor je prišla, tako je odšla: v glasnem kriku je neubrano umrla.

A Toneta je lepo pobožala. Natanko je čutil, kako mu je segla mehka roka v srce; razločno je čutil prijetno toploto mehke in gorke tačice na licu... Zelo ga je bila potolažila, polno drznih misli mu je zašepetala lepa fantovska popevka.

Neprijetno mu je postalo v nagajivi družbi. Klobuk je potisnil na oči pa je odšel. Še ozrl se ni po pivcih. Tudi videl jih morda ni več. Čudna in neprijetna megla mu je zameglila pogled. Omoten ni bil, a vendar je čutil, kako prav je storil, da je šel od teh ljudi na čisti zrak. Zunaj se je skoraj razmaknila megla, le nekaj še nikoli občutnega, nekaj velikega je ostalo v srcu. Nikamor se ni upal pogledati, kajti bal se je, da bi mu kaj ne skazilo lepe slike, ki se je ob njej naslajala in napajala njegova mehka in dovzetna duša.

Mračilo se je že počasi.

Zlagoma je štokljal proti domu in je mnogo mislil.

„Glej ga no! Kaj si ti, Tone?“

„O, kako si tiho prišla. Še čutil te nisem, Reza.“

„Ali imaš kaj odpustkov?“

„Odpustkov — i, bi že imel, he-he-he, imel.“

„Saj sem dejala, da name ne boš pozabil. Pa si res dober. Vsaka bi te morala rada imeti, hi-hi-hi.“

„Kaj res misliš? Menda ni tako res.“

„Kaj bi ne bilo! O!“

„Hm, he-he, bi dejal, hm, he-he-he: kaj sem hotel reči, hm —“

„No, kaj?“

„E, nič. Hm — he-he-he.“

„Ti, Tone, veš kaj —?“

V ALEJI (DALMACIJA).

„Kaj pa — kaj pa?“

„Hi-hi-hi — nič — sem hotela reči —“

Strašno sta bila v zadregi. Sladko sta se pogledala. neumno in zaljubljeno sta menciala. Govoriti sta začela o sejmu in kupčiji, da sta si prikrla misli, ki sta jih oba poznala.

Nazadnje pa jima je zmanjkalo besed, skorej da sta se začela sramovati drug drugega.

Ljubezen.

In sta utihnili. V mislih sta govorila. Nista si jih naravnost povedala, in vendar sta čutila, kako se srečujeta srci, kako si drhtita.

Polagoma in po svoje sta se pa le vse zmenila. Na razpotju sta postala. V roko sta si segla in sta se gledala. Ti zlomek ti...

Tone se je plaho ozrl, previdno in strahoma je pogledal na vse stranj in se je je okorno in nevešče oklenil. Kar je živ, še ni občutil zapeljivejše sreče kakor v tej tihi zmago-slavni minuti. Tudi Reza je zakoprnela, v konec robca se je drhteče nasmehnila, podivila se je na njegovih prsih in se je nalahko in vsa blazena umikala Tonetu, ki je postal prekajensko podjeten.

Čuden žar je zagorel v njenih očeh. Sapa ji je zastajala, težko in nakratko je dihalo. — O blaženosti, o sreče, nepričakovane in obupno zaželjene — naposled je res še dočakala. Skoraj je hotela že obljubiti večno devišstvo, ker ji je vsak predpust prinesel novo razočaranje — no, zdaj je pa nevesta. Čudovito lepo se ji je to

zdelo. Kakor v pobožni zahvali se je dvignil njen pogled, zvezd se je dotaknil, na luninem ščipu se je pomudil. Tone ni ženin, da bi rekla, brhak in pa mlad ni, to je že tako. Žena bo, morda celo še mati. O primaruha. Joj, Mati božja zaploška —

Ženin Tone se je bil v tem hipu pomladil. Ves živahen in lepo rdeč se je privijal k Rezi, in na smeh, prijazen in zadovoljen smeh mu je šlo. Mesec je sijal naravnost v njegovo lice.

O Tone!

* * *

Debela in huda bunka je bila Tonetova Reza, on pa droban in šibak, plah.

Stari Pribil je zmajal z glavo: „Preklicani Tone! Kaj mu je! Takole sentjê, pa se loti Reze. Primaruha, ta mu bo že pokazala. Saj sem zmerom dejal: Odpri oči, ko se ženiš! No saj pravim —“

Tone je bil v paradižu. Hodil je v dnino, ko je svoje obdelal. Pozno razbrzdane želje so uhajale v tihi dom. Zvečer je hitel v svoj raj, ves koprneč in žarečih oči ga je zaželel večer za večerom.

„Kako se mu mudi! Poglejte no zaletla, ha-ha-ha!“

„O, se bo že naletel, le potrpiamo. Prav kmalu se bo uletel. Šmentajte!“

„Hm, čas je drag, zamudil bi kaj. Ure se že iztekajo ha-ha-ha — kaj mislite!“

manjše korenine so visele v zraku nad izproženimi skalami. Ta-le ozka plast naj se odmakne, pa bo telebnil tudi gaber za njo, je mislil in se je umaknil v drugo smer.

Še en sam ljubeč in dolg in prijazen pogled je obiskal ljubo znanstvo in se je poslovil.

V bližnjem grmu si je urezal močno drenovko. Lepo jo je očistil, obrezal in ogladil in lično prirezal pa je krenil po gozdu.

Mahoma je obstal. Spomnil se je in se je vrnil. Nad Kuščarjekom je postal in se je zagledal v svojo nekdanjo kuhinjo pod skalo v globeli...

Vrgel se je na tla in je na ves glas zaplakal in se ni mogel utolažiti. Na zobeh je ležal in ihtel. Dolgo.

„Da te plentaj, Tone, glej ga no,“ ga zmoti Cene z Medvedjeka.

Toneta je bilo sram. Brž potegne z rokavom preko oči in ne ve, kaj bi.

„Čemu pa hodiš sem ležat?“

„E, drenovko potrebujem; pa sem dejal, da bo najbolj prava, če jo tu-le priñegavim.“

„Hehehe! Kaj jo boš kar z drenovko? Kaj bi dejal — tič si pa tič! Hehehe!“

„I, koga z drenovko?“

„Sem dejal, da misliš Rezo korobačiti. Hehehe.“

„Beži, beži, šleva!“ Razžalile so ga nespodobne besede o Rezi.

„O, saj vemo, kako je. Hehehe, z drenovko je sicer ni treba, kaj bolj mehkega si pa le ureži za njo, ti, Tone, hehehe.“

„Kaj ti je storila Reza? Pusti jo, če ti nič noče,“ ga je zavrnil in je bil v resnici hud. Dober človek je bil Tone in jezilo ga je, da si kdo upa tako govoriti o njegovi ženi.

„Hehehe, ti, Tone, hehehe, baba je hudič, kaj praviš?“

„Zdrav bodi, Cene!“

Odšel je po gozdu. V globoko Dolenjsko je nameril svoj korak; tja je držala njegova pot, kjer so dobri in prijazni pa usmiljeni ljudje, ki gostoljubno sprejmejo popotnika, ki nima strehe, in povabijo k skledi, kdor je siromak, romar naših belih cest.

Od hiše do hiše je poslej hodil Primožev Tone.

M. L.:

NA RODNI OBALI...

V temino zagrnjena morska daljava
rodila je mrak,
iz mraka oblak
oblastno nad Adrijo plava.

Nad vali v nemiru krožeči galebi
obupno kriče,
in jadra ječe,
za milost zdihuje vse k nebi.

Valovje ob bregu bučeče, besneče
je ribič zaklel,
s težavo otel
je čolnič iz vode peneče.

Utrujen popotnik na produ sameva;
pogled na orkan
ni njemu neznan,
predobro valovje umeva...

Ej, v duši njegovi enako vrvenje
kali mu vse dni
in srce trpi,
da često sovraži življenje...

Pretaval je v nadi vso zemsko celino,
povsod le zavist,
le boj za korist —
ostavil je mračno tujino.

In danes razmišlja na rodni obali:
notranji vihar,
rojen iz prevar,
se v divjih valovih zrcali...

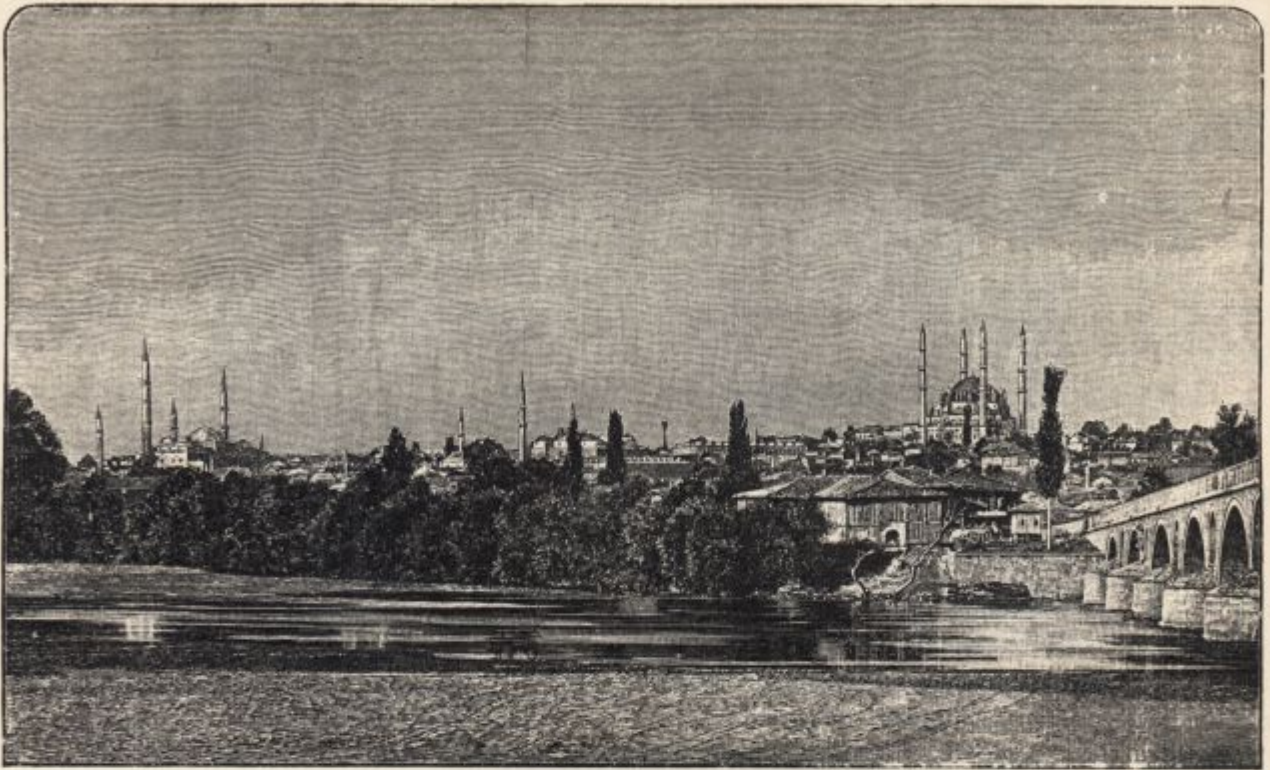
In breme se lajša ko lica rosijo,
zastale solze,
hladilne solze,
ki čuvstva jih mehka rodijo...

Nebo je nad Adrijo tiho jokalo —
čez kratek že čas
je šinil zlat pas
iz neba prek morja na skalo.

Kjer prej so razdraženi vali grmeli,
se pramen igra,
tako se smehlja,
kot težki cekini bi cveli.

Vsa jasna postala je morska daljava,
iz nje le radost,
razkošna sladkost
na žarkih k popotniku plava.

Osamljencu tožnem se lica zvedrijo:
Jadransko morje,
domače morje,
ob tebi se čuda godijo...

ODRIN (DRINOPOLJE).

IZREKI V FINŽGARJEVEM ROMANU „POD SVOBODNIM SOLNCEM“.

SLOVENI IN ANTI (= iztočni Slovani).

Kakor mladi turi so zrastli v gozdu pod svobodnim solncem“ (60)... „Vojne se moramo naučiti, vojne od sovražnikov“ (73).

„Iztok, sin moj, pomni, da Sloven ne bo srečen, ker ni složen“ (73).

„Na prodaj nismo Sloveni nikdar“ (135).

„Sloveni ljubimo glasno“ (183).

„Sloveni obesimo sramotno znamenje na dom verolomnice“ (183).

„Več je vredna naša beseda nego bizantinskih krščenikov prisega“ (241).

„Ena sama beseda: »Svarun hoče vladati«, govorjena Antom, »Volk Vam bode knez«, govorjena Slovenom, je zadostovala, da se je razpalil ogenj divjega sovraštva pri svobodoljubnih Antih in Slovenih“ (II, 117).

„Ali zasije svobodno solnce, če davi za golt brata brat, sovražnik ju pa pretepa po nagih plečih?“ (II, 123).

„Gorje narodu, če pognoji travnike z lastno krvjo!“ (II, 187).

„Nimate kralja? Ovce imajo ovna, koze vodi kozel, prasci hodijo za nerescem — in vi Sloveni greste v boj brez poveljnika?“ (II, 213).

„Velik bo Sloven, bival bo v mirnih hišah, rejene bodo njegove črede, svobodno solnce mu bo svetilo leto in dan, če bo složen z brati“ (II, 187).

„Slovenski mladci so zaljubili antske devojke, vsak dan se je svatovalo, ves tabor je bil navdušeno pirovanje, svečani praznik sprave. Vražarice so vedeževale bodočnost mladih poročencev, kozelniki so bili zaposleni od zore do mraka ob bogatih obetih, kateri so vsi prorokovali slavno slavo, brstečo iz bratovske ljubezni“ (II, 302).

Sloveni in Anti so, „napolnjeni z Iztokovim duhom, živeli v bratski slogi in uživali slavno slavo pod svobodnim solncem“ (II, 351).

PEVEC IN GODEC RADOVAN.

Godec Radovan, povsod poznan, doma nikjer, ki je bil na plunko in pel junaške pesmi,

zlagal prigodnice in pripovedoval vesele zgodbe, od severnega morja doma.

„Pevci in godci hodijo peš“ (78).

„Kdaj je godec sukal meč? Kdaj je pevec tulil kakor volk?“ (84).

„Za godca je potepanje križem sveta“ (76).

„Godci ne beračijo nikoli. Če ne dajo ljudje, da zemlja in da nebo“ (101).

„Pevec udari ob strune, zajame pesem iz lepih oči, pa se napoti dalje, pozabi in živi svoboden“ (159).

„Drugačna je pot godčeva kakor trgovčeva“ (165).

„Kakor utrinek zvezde kane z neba na severu, kane na jugu“ (263).

„Struna je rodila meč.“

Pevec Radovan pravi Iztoku (II, 91): „Da nisem hodil jaz s pametjo po svetu, kaj bi bilo s teboj, kozliček vratolomni!“

Radovanu se je „buča neprenehoma polnila z vinom“ ... „Odkar cestuje po črni grudi, ni še nikdar lagal s tako globoko izvirnostjo kakor ta trenotek“ (II, 245).

„Še čista studenčnica mi ni nikoli koristila. Obleži v želodcu kakor kamen,“ pravi Radovan (II, 248) in zopet: „Vino me napolni z modrostjo“ (251).

„(Pevec) lahko potuje svobodno, ukani kot godec kogarkoli“ (II, 216).

OBČE MISLI.

„Daleč so tvoji cilji. Dosežeš jih, če te ne ubije ženska“ (159).

„Težko ubeži, nad kogar razkleščita žreli hijena in volk“ (207).

„Kdor ljubi, je blazen“ (209).

„Ljubezen vidi noč, kjer sije beli dan“ (267).

„Ljubezen — fantom. Užitek — resnica“ (II, 154).

„Ostanki so za pse“ (II, 155).

„Oj mladiči, ljubezni lačni, krvipolni — kratka je vaša modrost in ne seže daleč preko rumene kite lepe devojke“ (II, 189).

„Mladec, ogenj polivaj s pametjo!“ (II, 196).

„Kača pika, dokler ji ne stereš glave“ (II, 206).

„Vsi evnuhi so lopovi“ (II, 259).

„Častitljivi razbojniki so tisti, ki hočejo sami peljati pravdo za svojo kruto krivico“ (II, 265).

„Nocoj je sveta noč, ker bo opravičena krivica“ (II, 266).

„Kdor hodi, se izhodi“ (II, 320).

„Boljše je njegovo poganstvo nego tvoje krščanstvo“ (I, 191).

„Z jezikom je klical Krista, v srcu je žrtvoval malikom“ (II, 154).

JOS. PREMK:

SONET.

Prav vsako noč se tvoji beli prsti
dotaknejo ljubeče mojega srca
in ti prelestna, ti skrivnostna vsa
v življenje kličeš, kar trohni že v prsti

vse, kot je bilo, vse lepo po vrsti ...
Ah, vsako noč popolnoma do dna
izprazniti mi kelih je gorja,
ki videl ga najrajši bi že v krsti.

„Do tu in zdaj nič več naprej!“
zarotil sem se, ti si vztrepetala
in pred menoj si kakor pretnja stala ...

A zdaj odklonjena me spet poglej,
kako ponos te plaho kliče sam
in kaj za en spomin jaz vse ti dam ...

IZ CIKLA „MLADOST“.

Kadar zamislim v tvoje se oči
in kadar gledam ti v dehteče lice,
prav dobro vem, da si opolnoči
želiš visoko gori med zvezdice

s to nežno dušo, ki ti v prsih tli,
da trgala nebeške bi cvetice
in jih razsula v moje temne dni ...
Poljub iskren zato ti na ročice

in tisoč hval, o moje zlato dete!
A ure majske skopo so naštele,
za njih bojim se in strahu trepečem,

da pride čas, ko v boli boš zbledela
in rož še zase več ne boš imela ...
Če se zgodi — ničesar ti ne rečem!

SIMA N. TOMIĆ: NA POTOVANJU PO MACEDONIJI.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Detela Fr. dr.: Tujski promet. Povest. (Izdala Matica Slovenska, 1912).

Bivši tehnik, Ivan Korbinov, bi po očetovi smrti moral prevzeti domačijo, a se hoče rajši okoristiti z modernim tujskim prometom, ki utegne baš v njegovi romantični gorski domovini donášati obilega dobička. Prav za prav ga pri tem spočetka ne žene toliko lastna korist, kolikor neka socialna želja, pomagati celemu okraju. Z dvomom v srcu sprejmejo domačini njegov načrt; pa saj prednjači on s svojim zgledom in sezida velik hotel! Ivan se mora uveriti, da tudi tujci gledajo na novac in da najemajo rajši cenejša stanovanja pri na pol kmetskih hišah nego v njegovem hotelu, kamor hodijo kvečjemu obedovat. Za nekaj časa je hotelu dala privlačnost prva natakaričica Zefa Petanova, hči krojača, ki je svoj čas radi razprtij ostavil domovino pa živel na Gornjem Štajerskem, dokler ni po smrti svojega brata podedoval revne očetovske hiše in se vrnil s svojima, po večini nemški vzgojenima hčerama domov. Zefa je bila ženska, okretna v poslu, lepa in spretna, se držati v mamljivji daljavi in bližini; končno jo je proti svarilu svoje matere vzel za ženo lastnik hotela Ivan Korbin sam. Sedaj pa se je pokazala vsa njena čisto vnvanja, natakariška izobrazba; z imenitnimi gosti se družiti, šport gojiti, nos vihati, delo prezirati — to so sedaj njene lastnosti. Konec je bil popoln polom podjetja; Ivan se je zapijančil in bil pisar pri svojem bratu, solastniku žag, ki so nastale na mestu hotela, Zefa pa je s sinkom živila pri očetu krojaču, ki je iz svoje bajte prosjačil pri tujcih za milodare. Ivanu je bila mati za nevesto

nasvetovala Miciko Gričarjevo, domačo posestnikovo hčer, a nad njo je zmagala bolj gosposka in vabljava Zefa. Micika si je naposled vzela Laha Strado, ki je prišel v gozdnote gorske kraje dve leti kot letoviščnik, živel enostavno, si s svojim humorjem pridobil simpatije, nakupil gozde, končno hôtel in s svojim svakom Andrejem (kmetskim fantom) ustanovil omenjene žage. Andrej je imel za ženo Zefino sestro Cilo, ki je bila mnogo skromnejša od Zefe in dobra dekla v kmetski hiši. Ena izmed sester je bila torej sreča za svojo hišo, ker se je držala solidne skromnosti, druga pa nesreča, ker jo je napuh gnal više v višine, za katere je imela le vse slabosti, pa ne potrebnih kreposti. Njun oče Petan, krojač, je človek, ki izrabi vsak položaj, kolikor se da; v bistvu je krojaček-pijanček, ki se ne ustraši niti nekake nepoštenosti, če prinese denar.

Kako je s tem dejanjem v zvezi naslov povesti „Tujski promet“? Tujski promet je Ivana onesrečil; mislil je bolj na velik dobiček, špekuliral je z velikim podjetjem, a pri tem izgubil solidna tla domačega dela pod seboj. — Tujci so pač prihajali, a domači ljudje, zlasti fantje, ki so se navadili gosposkih užitkov, so uhajali z doma: „Domačin iz dežele, tujci v deželo“. — Na ruševinah nesolidne podjetnosti si zasnuje Lah Strado tvornico, žage; z njim je kompanjon domačin Andrej, ki je sicer v hipni nejevolji ostavil dom, a se ni vdal varljivji podjetnosti z varljivim in nestalnim človeškim elementom.

Povest je hvalospev domači stari poštenu, neprenagljeni delavnosti, ki računa bolj z domačo zemljo nego s tujimi ljudmi.

Tendenca spisa je brezdomna, a vendar ne stopa tako v ospredje, da bi udušila dogodke same in jim vzela neposredno dojmivost. Le zadnje poglavje, ki je nekak „fabula docet“, ogrožava s samonasebno vrednost povesti. „Moderna“ s takim koncem ne bi bila zadovoljna in bi sploh v spisu čutila starejšo pripovedno tehniko. A ta nedostatek nadomešča obilica tehničnih misli in zanimivih obratov in dobro pogojeni vaški psihološki milie. Končno je človeku tolažba, če enkrat spet čita spis, ki poseže — ne v samotno delavnico „umetnika“, ne v mehko bol enega edinega človeka, ampak — v sredino življenja celih okrajev in problemov, važnih za sto in sto ljudi. Izmed starejših pisateljev si je očeval pisateljsko voljo in pero malone le še dr. Detela in na tem mu je čestitati. Slovenski beletrist je Detelo imenoval slovenskega Roseggerja ter posebno poudaril jasnost in domačnost njegovega pisanja.

Zabavna knjižnica. XXIV. zvezek. Izdala in založila „Matica Slovenska“. V Ljubljani, 1912. Natisnil Dragotin Hribar.

Komaj 120 str. obsega ta zvezek. Žalostno za slovensko beletristiko! Literarna suša postaja že sramotna. „Matica Slovenska“ zaman razpisuje pisateljske ustanove; porabnih rokopisov ni! Treba bo posezati po dobrih prevodih znamenitih novel in romanov predvsem slovanskih avtorjev ter po raztresenih leposlovnih spisih starejših domačih piscev, da se dobro napolnijo vse Maticine knjige, ki so odmerjene leposlovju. Zdaj imamo le eno knjigo za prevode. Vse kaže, da bo treba še druge, s čimer bo članom brez dvoma boljše ustrezno, kakor z „Zabavno knjižnico“ toli borne vsebine. Morda pa bi kazalo posneti „Matico Hrv.“ ter začeti z izdajanjem knjige po vzoru „Hrvatskega Kola“ s popularno-poučno, leposlovno in kritično vsebino. V taki knjigi, ki bi mogla prinašati tudi reprodukcije naših slik, kipov in plaket v črnem tisku, bi se dali najrazličnejši prispevki urejati po svobodnem načinu mesečnikov. Oblika dosedanjih knjig naše Matice vendar ni nikak zakon? Tudi vse Peterlinove pesnitve „Po cesti in stepi“ bi se dale v takem „Kolu“ uporabiti lepše in — ceneje... Toda poročati mi je o vsebini letošnje „Zabavne knjižnice“. Že naslovna stran mi ni všeč, ker zahtevam od moderne knjige tudi moderne oblike. Primerne naslovne strani imata knjigi „Prevodi“ in „Knezova knjižnica“. Nekaj več bibliofilstva bi se moralo tudi med Slovenci že kazati; saj dela okusna zunanja oblika vsakršno vsebino simpatičnejšo in je lepo opremljena knjiga vsakomur dragocenejša. Da je mogoče to doseči brez stroškov, dokazujeta že prej omenjeni knjigi naše Matice. V pričujoči „Zabavni knjižnici“ dominira simpatični pisatelj Fr. Milčinski, žal, da ne humorist, nego sodnik Milčinski. Priobčil je dva spisa, ki sta več ali manj izpisana iz sodnih aktov. „Mladih zanikarnejšev lastni životopisi“ so prav zanimivi varstvenemu in kazenskemu sodniku, detektivom in orožnikom, psihiatrom in pedagogom, čeprav so si ti životopisi podobni kakor jajce jajcu. Zavzemajo pol knjige. Leposlovne niti zabavne cene nimajo, so le beletrističen „surov material“. Gotovo je, da nam dajo ti naročeni životopisi misliti: „Teh mladih zločincev pretkanost, predrznost, nevarnost nam zbuja grozo; usmiljenje pa nam zbuja razmere, v katerih so vzrasli. Iz obeh teh čutov, iz usmiljenja in iz groze se rodi prepričanje, da je zoper to bolj in bolj širečo se zanikarnost mladine treba pomoči in boja, ne le v prilogi mladini, ki je dostikrat le nedolžna žrtev razmer, ampak v prvi vrsti v obrambo človeški družbi, ki jo ogrožajo mladi zločinci.“ Tako piše Milčinski in vsi mu pritrjujemo. Dostavljamo pa še: Država, ki ima na razpolago mi-

lijarde za puške, topove, aeroplane in dreadnaughte zoper namišljene zunanje sovražnike, naj žrtvuje vsako leto nekaj milijonov za odpravo svojih resničnih notranjih sovražnikov: bedo, bolezen in moralno zanikarnost! Ti-le životopisi, ki bi prav za prav izvrstno sodili v „Pravnika“, v kak dnevnik ali v kako socialno revijo, so izšli v Matici; dobro, s tem se budi smisel za socialna vprašanja v najširših inteligenčnih vrstah. Iz istega miljeja je napisal Milčinski napol resno satiro (nikakor ne „novelo“) „Zločinci“ z etično ponesrečenim zaključkom. Pisatelj zna imenitno pripovedovati, plastično karakterizirati, piše izvrsten dialog in se kaže zopet ostrega psihologa. — Josip Premk je priobčil prav čedno pisano in psihološko dobro preštudirano črtico „Ma de ž“ dokaj zastarelega sujeta. Slučaj, ki ga opisuje, je seveda čisto izjemen in v današnji dobi skrajnje neverjeten ali vsaj naiven. Črtica je moderna in zato seveda brez konca. Čeh Hilbert je napisal dramo „Krivda“ z isto idejo, a seveda že pred desetletji. — Ivan Lah je lirik in filozof. Kot tak je napisal noveleto „Mojster Roba“, pesniško, filozofsko. V prvi vrsti pa simbolno. Simbolov je celo preveč, tako da izginja povest. Toda njegovo pripovedovanje je prava patetična glasba. „Neresničnost sem hotel ustvarjati, v mislih izmišljeno, v vinskih duhovih porojeno, ob nemogočnosti sem razbijal svoje moči. Zunaj pa je bila resničnost, lepa in priprosta, lahna in razumljiva, popolna sama v sebi. Ali nisem hodil čudnih potov?“ Tako je!

Fr. Govékar.

F. S. Finžgar: Pod svobodnim solncem. Povest davnih dedov. (I. knjiga, str. 284. — II. knjiga, str. 351. Cena I. knjigi K 3.—, II. knjigi K 3.80. (Vezana vsaka knjiga 1 K več). Založila Katoliška Bukvarna v Ljubljani, 1912.)

To je začetek Finžgarjevih „Zbranih spisov“, ki jih bodo Slovenci radi čitali in jih stavili v vrsto najboljših svojih knjig. Poleg mnogih drugih drobnih knjižic bo že po svojem obsegu in zgodovinski vsebini imel posebno mesto pričujoči slovenski zgodovinski roman, ki je prvotno izšel v „Domu in Svetu“ 1. 1907.

Snov mu je vzeta iz dobe, ko so Slovani po mnogih prejšnjih poizkusih nastopili zmagovito pot iz ruske svoje domovine preko Dunava proti bizantinskemu cesarstvu in srednji Evropi (v 6. stoletju, za bizantinskega cesarja Justinijana). Središče Finžgarjevih Slovencev je že blizu trdnjave Turrus na levem bregu Donave nekako ob izlivu Alute, tako kje med Vidinom in Nikopoljem. Odtod je pot čez Balkan proti Plovdivu (Filipopol), odkoder gre ob reki Hebru-Marici v Carigrad na eno stran, na drugo pa v Solun in Toper (ob izlivu Nesta v Egejsko morje, iztočno od Soluna). — Moja petnajstletna hčerka je čitala ta roman in ga hvalila; zlasti drugi del jo je zavzel in zanimal, tako da ga je prečitala malone v eni potezi. Nato sem ga čital jaz, a roman mi ni mogel pozornosti napeti in vzdržati; čital sem ga do konca, ker sem hotel pisati oceno. Od kod ta razlika? Mladina ljubi vnanje dogodke; teh je pa v romanu mnogo, sila mnogo, le da so si mnogi močno podobni; to so tisti razbojniški pretepi, so tista mnoga sloveno-hunsko-bizantinska kreševa. Mladina ljubi nadalje romantiko ugrabljenih devotk in nočnih spopadov; Ljubina je tako lepa, pa dolgo tako nesrečna! Irena je tako plemenita in pobožna, druga Bogomila (II, 195). Meči se blisketajo za njiju in — nedolžnost je spasena. Iz tok, glavni junak romana, je romantičen princ iz pravljice, ki vse najbolje ve in vidi in stori, junak lepote, moči in meča.

Jasno je, da bo roman čtivo mladine in preprostejše inteligence. Priporočalo ga bo njega Slovanstvo, posebe še

dandanes, ko se Slovan ponovno in zmagovito bori z mestom ob Bosporu, nekdanj Bizancem, sedaj Carigradom.

Brez tega paralelizma s sedanostjo bi ona stara zgodovina manj vlekla. Stari Bizanc nam je precej tuj, a obdnavski Sloveni 6. stoletja so nam naravnost abstractum. To zgodovino, tako oddaljeno, v daljavi v najsplošnejših obrisih vidno, oživiti, to ni lahka stvar. Kakor arheolog bi moral pisatelj delati ter iz redkih poročil rekonstruirati dobo in nje duševnost. Finžgarju slika slovanskega življenja „pod svobodnim solncem“ ni uspela, oziroma ostala mu je neizdelana. Kar nam je v tem oziru podal, je malone samo slovanska vojna oprema, slovanski način vjevanja in v obliki potezih politične uredbe. Kje so slovanske žene? Nekaj devotk se omenja, brez lica in srca, brez greha in kreposti. Kje so sela? Kje njih zadruga? Kje ves slovanski „milič“? Le tabor slovanski vidimo in njega dela. Zato nam ne sije svobodno solnce, le besedo čujemo o svobodnem solncu. Pravo življenje nam je naslikal — in pač mogel naslikati — le na bizantinski strani. Carica Teodora, ta silna sladostnica, ta ni figura, ta je živa ženska; celo Uprava, cesar Justinijan, je svoj lik in pa trgovec Epafrodit. Sploh je Bizanc živ. Zato pa je Finžgarjev roman prej slika življenja pod „nesvobodnim solncem“ v Bizancu nego življenja „pod svobodnim solncem“ na širokih slovanskih ravninah. Premalo je, če junak Iztok zre oči Irene, „v katerih biva in živi vsa lepa domovina Slovenov“ (I, 208), če mu je le v njih „vedro nebo Slovenov“ in „svobodno solnce naših gradišč“ (I, 217).

Roman je zgrajen iz vnanjih dogodkov; manjka mu psihološke poglobitve v ljudi. Tako poglobitev pogrešamo zlasti pri junaku Iztoku, sicer lepem, močnem mladcu in izvrstnem lokostrelcu. Naravno je, da spričo tega ni prave, notranje koncentracije dogodkov, t. j., kavzalnosti; na pr. ljubav, ki ji je v romanu odkazanega mnogo prostora, ni v dovolj globoki notranji zvezi z vojnimi dogodki.

Nenaravno kavzalnost je morda povzročila tendenca, ki je brezdomna, da se naravnost ne vsiljuje. Zdi se, da je pisatelj imel prej neke ideje nego snov in da si je svojo snov izbiral in uravnaval po onih idejah.

Ena taka ideja je: Uči se tudi od sovražnikov! Iztok se je zmagovito pomeril v boju s Hilbudijem, „pa se izsolal, da divja krepka sila še ni vse“ (69), in nekako hipno je v njem dozorel sklep, iti v Bizanc, da bi se naučil po bizantinsko vojskovati. In odide, ko se Anti iz skupne vojne umaknejo. Pisatelj je pač svojega junaka hotel v Carigrad spraviti in Slovanom pokazati, da se morajo učiti tudi od sovražnika, a ni pomislil, da se notranje reforme ne izvršujejo običajno po zmagah, ampak po porazih. In če odpade celo pleme (kakor Anti), ne bo junak, ki velja za vodjo, letel v tujino se učiti. Psihološki malo umljivo je tudi, če Iztok, vračajoč se šele iz podedonosne bitke z Anti, že priseže (II, 182), da „ne leže prej k pokoju, dokler ne objame zopet v ljubezni Anta.“ (Bratska ljubav med Slovani je druga ideja, ki jo naglašata roman). — Pa če se je tudi treba učiti, torej nekako kultivirati, še taka kultura ni mehkužnost. Obratno, misel, ki smo jo čitali pri Finžgarju že večkrat, se ponavlja tudi tu: misel, da preprosti človek s svojo zdravo naravo in trdnim korakom pod „jasnim in poštenim solncem svoje svobode“ (I, 237) rešuje svet. Zato se njegovemu Iztoku zdi, „kakor da bi ga klicala usoda, bogovi, in mu pokazali proti jugu“ (II, 271), proti pomehkuženemu Bizancu, ki je sijajen, pa brez denarja, ki je krščanski, pa brez morale. Tej lažni civilizaciji je avtor napovedal boj; to se vidi; skoraj vsiljivo je opisovanje bizantinske razkošnosti (na pr. v začetku romana v razgovoru med Hilbudijem in Azbadom). Ko je padel

vojskovodja Hilbudij, nima Bizanc nobenega junaka več, ki bi mu bil „bolj vseh duh po česnu in čebuli kakor pa smrad po iztočnih dišavah“ (I, 17). Kar je bilo v Bizancu krščanskega, je bila blasfemija krščanstva.

Bivša javna vlačuga carica Teodora se je spomnila, kako pojde, „obdana z nimbom svetosti, v cerkev Naše Ljube Gospe, kako bodo vse povešale oči v največji sramežljivi nedolžnosti in se kropile z blagoslovljeno vodo ter zažigale dišeče kadilo pred ciborijem“ (189). Pač je Justinijan zidal Hagio Sofijo, a „prišli bodo veki in gledali bodo grozno prokletstvo nad stavbo, katero zida oholost sebi — ne Bogu“ (II, 176). Irene, hči slovanske matere, pa je bila „proč od ljudi, ki so kričali na ulici in v cerkvi: „Gospod, Gospod“, ali njih srce je bilo zaklano malikom in dano na oltar viharju strasti“ (193), ter je ljubila Iztoka, „preprostega, svobodnega, brez verig, brez krinke“ (II, 164). Tako se bliža krščanstvo tudi Iztoku, in krščanstvo, vcepljeno na zdravo prirodno moč slovansko, bo šele pravo krščanstvo, lep nauk, zasejan na rodovitno njivo (Tretja ideja).

To bodočnost pripravlja in blagoslavlja trgovec, bogataš s filozofsko kapuco, Grk Epafrodit.

A baš na tem Epafroditu se vidi izumetničenost in nedostatnost kavzalnosti v romanu. Iztok je trgovcu življenje rešil; naravno je, da se mu hoče Epafrodit hvaležnega izkazati; a da ne mara „prej leči k pokoju, dokler ne vidi združenih onih dveh (Iztoka in Irene), katere mu je izročila usoda v varstvo“? da naenkrat kar gori za Iztokovo misijo? Nekako transcendentalen vir ima ta globoka ljubav Epafroditova do Iztoka in Irene... Obratno tudi ni prav utemeljeno sovraštvo Epafroditovo proti carici, če Epafrodit misli, da se mu je izpolnila „zadnja želja“ življenja, ko je po svojih sužnjih vzbudil Carigrad proti njej (II, 73). Seveda čitamo (II, 177) o Epafroditu: „Noč in dan mi govori čudoviti orakel v prsih, da je Krist pozval barbara Iztoka, ki naj udari na one, kateri skrunijo blagovest z dejanjem in življenjem.“ In zopet (275): „Pridi torej, ti izbrani od usode, in kaznuj!... Vidiš, napočil je dan! Pridi in požanji! Njiva je zrela.“ In zopet: „Usoda vrši svoje delo,“ je preudarjal, zavil v filozofsko kapuco. „Prišla je ura! Dopolnjena je mera Bizanca“ (II, 317). A baš ta transcendentalna „Usoda“ je tisto, čemur ne najdemo tolmača v Epafroditu, ki objame in poljubi ob koncu Iztoka ter govori: „Blagoslovljen sin treh očetov: Svarunov, ki te je rodil, Epafroditov, ki te je učil, in Radovanov, ki je tkal niti usode! Blagoslovljen, svobodni sin — svobodnega naroda!“ Tako izroča „to pán“ zgodovino Slovanom.

Kit, ki na vnanje veže vse dogodke in ki se prikaže povsod, kjer bi se sicer pretrgale zveze dogodkov, je pevec Radovan, nekak „deus ex machina“. Zakaj Finžgar iz te figure ni napravil „verum daimonem gentis Slavicæ“, s i m b o l a svojega naroda? Roman bi s tem zadobil notranje vrednosti in bi bolj zadovoljeval ljubitelja in poznavatelja moderne književnosti. Ko je pa Radovan le nekak deus ex machina, se nam zdi tudi manj umljiva njegova ljubav do Iztoka.

Moderna nam je dala le dva zgodovinska romana, „Brambovci“ in „Pod svobodnim solncem“. Kot zgodovinskemu romanu gre po mojih mislih prednost Lahovim „Brambovcem“, vendar tudi z veseljem gledamo na svoji mizi Finžgarjev roman. V tej naši literarni bedi, ko dobivamo edino le drobtine, v sili in za silo pobrane, le črtice in drobne „slike“, se veselimo širokega pozorišča, kjer se „veliki sveti sučejo“.

Če smo v svoji kritiki poudarjali bolj le negativne faktorje, je to umljivo: zakaj h v a l e Finžgarjevega dela, ki

smo jo čitali v raznih listih, nam ni bilo treba ponavljati in morda podajati le v drugi obliki. Brez dvojbe bomo vsi in radi priznali pisatelju krepko in blesteče risanje dogodkov, bojev.

Roman se je — najbrž radi balkanskih dogodkov — tiskal očividno hitro. Zato tudi več stilistično izgrešenih stavkov in zvez; zelo moti neprestani „kateri“ namesto „ki“ in pa instrumental „seboj“ namesto „s seboj“, nadalje napake, kakor: „pokrite“ (I, 52), „ubite“ (I, 129), „klubovati“ (I, 132), „štirji“ (I, 22) itd. Nič pa se ne spotikam ob zvezi „namesto da bi“ (II, 117), ki jo naša šolska stilistika tako ljuto preganja; večkrat ne moremo — brez nasilstva jeziku — izhajati brez nje; Hrvati in Srbi jo rabijo čisto gladko.

Lepo število tehtnih aforističnih izrekov, ki jih nahajamo v romanu, podajamo na drugem mestu.

Hrvatsko kolo. Naučno-književni zbornik Matice Hrvatske. (Konec). Poročati mi je še o naučnih spisih, med katerimi je na prvem mestu članek „Kr. akademija znanosti u Zagrebu“ profesora Vjekoslava Klaića. Ta akademija in ž njo združena glavna gimnazija je bila osnovana l. 1776. za vladanja Marije Terezije ter je ostala do l. 1850. nekako vseučilišče; sprva z bogoslovsko, pravoslovsko in modroslovsko fakulteto, je polagoma izgubljala fakultete drugo za drugo, dokler se ni l. 1874. otvorilo samostojno hrv. vseučilišče. Pisatelj, odlični hrvatski zgodovinar, prav zanimivo slika šolske razmere v Hrvatski, v dobi, ko so imeli vso vedo v oskrbi jezuitje, reforme pod Marijo Terezijo, izgon jezuitov za časa Jožefa II. iz vseh šol ter zaslužno delovanje prvega ravnatelja kr. akademije Nikole pl. Škrleca od Lomnice. — Prof. dr. Oton Kučera izčrpno poroča v svojem spisu „Let u uzduhu i strojevi za letenje“ o dosedanjih uspehih aeronavtike. Pridejane slike so prav dobre, le premajhne. — Josip Pasarić je napisal lepo literarno študijo „Dmitrije Serg. Merežkovski“ (s sliko), prof. dr. F. pl. Šišić pa prekrasno biografijo hrv. vseučiliškega profesorja, znanstvenika, estetika in politika Natka Nodila (s sliko). S povsem nove strani pa nam je prikazal dr. Branko Drechsler nesmrtnega velikana dr. Antona Starčevića v svoji temeljito obširni študiji: veliki hrv. politik se nam predstavlja tukaj kot pesnik, dramatik, filozof, literarni kritik, strasten estetski polemičar, pesniški prevajalec, gramatik in tajnik Matice Hrvatske. K temu spisu se še povrnem s posebnim člankom, ker je dr. Ante Starčević toli velika in važna kulturna in politična osebnost, da zasluži, da jo današnjim mladim Slovencem predstavim jasneje, kakor mi je to možno na tem mestu. — Prav dobra misel je, da prinaša „H. K.“ končno še z drobnim tiskom „Kulturni pregled“ s članki sledečih naslovov: I. Hrvatska kulturna društva. (Matica Hrvatska l. 1912). — Jugoslavenska Akademija (l. 1911). — Društvo hrvatskih književnikov (l. 1911). — Književno društvo sv. Jeronima u Zagrebu (l. 1911). — Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku (sezona 1911/12). — Klub hrvat. književnikov u Osijeku. — Hrvat. pedagoško-književni zbor (1911). — Arheološki odio narod. muzeja in Hrvat. arheološko društvo. — Hrvat. zemalj. zoološki muzej. — Povjerenstvo za čuvanje spomenika i njegova zadaća. — Razvitek hrv. zadrugarstva. — Društvo hrv. sveučil. građana za pouku analfabeta. — Pučka sveučil. predavanja (društvo, ki je začelo delovati lani v jeseni!) — II. Pregled hrvatske književnosti, t. j. kritika glavnih literarnih novosti. (Hrvatska drama. Piše A. G. Matoš. — Lirika. Piše A. G. Matoš. — Hrvatska pripovijetka i roman. Piše Andrija Milčinić). Ves ta oddelek je vrlo dobro informativen, jasno pregleden in brez dolgovernosti zadostno temeljit. Tudi naša Matica bi mogla

prinašati v svojem Letopisu tak „Kulturni pregled“ o delovanju in uspehih naših glavnih kulturnih in socijalnih društev in zavodov! — Končno je napisal še Andra Milčinić nekaj opazk k ilustracijam „Kola“. Večino teh ilustracij že poznajo „Slovanovi“ čitatelji, ker so bile ponatisnjene v „Slovanu“. Mirko Rački, Tomislav Krizman, Ljuba Babić in M. C. Crnčić so zastopani prav dobro. Vobče pa so te reprodukcije premajhne in pretemne. Plaketi Hermine pl. Ferićeve sta le poprečne cene. Večna škoda „Kola hrvat. umjetnika“!

Fr. Govékar.

Ivan Vrhovnik: Iz zapuščine Antona Krempļa (Odtisk iz „Voditelja“, XVI). Med najidealnejše može našega preporeda spada „Tone od Radgone“, učitelj in obenem duševni učenec Stanku Vrazu, ki se je kakor koroški Jarnik na stara leta oklenil z vso dušo jugoslovanske slovenske misli. Avtor znanih štajerskih „Dogodivščin“ je priobčil tudi dve knjigi „Pridig“, a v rokopisu je ostala tretja. In o tem rokopisu nam poroča pričujoča študija, ki jo je v zvezi z dr. J. Šlebingerjem spisal Ivan Vrhovnik. Pridige Kremplove preveva topel dih rodoljubja in Slovanstva.

Poleg krajevnih zgodovinskih spominov in večkrat v zvezi z njimi navaja Krempļ v svojih pridigah črtice iz splošne slovensko-slovanske zgodovine (na pr. o sv. Cirilu in Metodu in velikomoravski državi). Sploh je često v svojih pridigah naglašal Slovenstvo in Slovanstvo; za oba pojma mu je ista oblika, a pomaga si včasih s sestavo, na pr.: „češko-slovenski“, „slovenje-poljski“. Pridigal je na pr.: „Kak sem že večkrat od slavnosti ino poštovanja našega slovenskega naroda k vam govoril, tak imam dnes pále (zopet) lepo priliko, vam pokazati, kak je ravno iz slovenske Panonie izišla ta svetla luč, sv. Martin.“ Pisatelj razprave pripominja pri tem: „Tako je govoril pred več nego 70 leti in, kakor sam pravi, večkrat govoril o slavi in časti našega naroda blizu jezikovne meje rodoljub K. Ali se čujejo dandanašnji taki govori na slovenskih pridižnicah?“ L. 1843. je pridigoval „od ljubezni do domovinske dežele“ in rekel: „(Dasi so se Slovani tako daleč razselili), so vendar en narod ostali“. Tolmačil je v Herderjevem duhu plodovito poljedelstvo slovensko, a tudi naglašal naše junaštvo, ki je ugnalo Madžare in Turke in Napoleona. „Kdo je v zadnjih časih, ko so Francozi pod svojim Bonapartom že skoro vso Evropo pod svojo oblast bili spravili, kdo jim je strah naredil in jih nazaj vrnil? Kdo drug ko slovanski Rus?... Ne zavržimo naše narodnosti niti si je ne dajmo vzeti. Znajmo, da spadamo k enemu narodu, ki šteje blizu 80 milijonov ljudi...“ — Nov zgled, kako je le iz zavesti Slovanstva vstajalo Slovenstvo. Mnogo nas je! Ta zavest je delovala kakor čarodejstvo in zbudila Slovenstvo. Kdor izključuje ta faktor iz našega narodnega življenja, je — sanjar.

Oskar Jasi: Narodnostno pitanje i budućnost Ugarske. (Novi Sad, 1912. Str. 50. Cena 30 h). — Gospod Branko Roller, ki je v sokolskih stvarih pred 2 letoma bil v Ljubljani, pa bil tu nenavadno hladno sprejet, proforsorski kandidat v Veliki Kikindi na južnem Ogrskem, je na srbski jezik prevel govor, ki ga je v budimpeštanskem vseučiliškem „Galilejevem Kolu“ imel voditelj radikalno-demokratske Ogrske, Oskar Jasi. Govor je silno zanimiv znak samospoznanja madžarske mladine in budi nado, da grofi à la Tizza ne bodo večno ustavljali — vlakov. Naj posnamemo iz brošure nekatera mesta: „Socialno raziskavanje in vobče bavljenje z družabnimi vprašanji trpi od bližine.“ Istina! Včasih si je treba narodnostne in socialne probleme ogledati iz neke daljave in perspektive. — Za razumevanje pokretov mas ni zadosti, da spoznamo vzročne zveze; moramo dalje iti: „Mo-

ramo spoznati pokret tudi s čustvene strani. Kolikokrat vidimo izvrstne zgodovinarje, izvrstne ekonomske pisce, ki poznajo vsako činjenico poedinih pokretov, pa ipak stoje brez moči pred njimi. A obratno, koliko je ljudi, ki nimajo velikega znanja činjenic in podatkov, a so s svojo umetniško simpatijo proživeli stvarnost in na ta način — v primeri z ono čisto abstraktno znanstveno metodo — dobe verjetnejšo in točnejšo sliko stvarnosti! To naj si zapomnijo neki „realisti“, ki so pa faktično — sanjarji. — „Razlika med nami in Prusko in Rusko,“ pravi Jasi svojim Madžarom, „je prosto v tem, da imajo pruski in ruski državniki to moralno hrabrost ter smejo javno vsemu svetu reči, da zares hočejo nasilno asimilirati, a naši državniki nimajo te moralne hrabrosti, ampak hodijo kakor blaga liberalna jagnjeta po Evropi in Ameriki ter pripovedujejo, da se nikjer ne postopa z narodnostmi tako blago kakor pri nas, tako velikodušno. Mi dobro vemo, koliko je od tega istina...“

Knaflič Vladimir: Jugoslovansko vprašanje (Politična razmišljanja o priliki balkanske vojne). V Ljubljani, 1912. Založil L. Schwentner. Str. 94. Cena K 1:80, po pošti K 1:90. — Balkanska vojna je pri nas pomnožila število čitateljev časopisov, a dosle ni rodila razprave, ki bi njene že očitne posledice jemala v praktični naš račun. S. Lj. S. očitno že računa z njimi, a to je notranje politično delo, ki ga pa ne more natančneje presojati, kdor se ga sam ne udeležuje. Pričujoča Knafličeva študija je balkansko-jugoslovanska in kot taka med nami nov pojav; sprejela je v sebe bistvo tozadevne razprave H. Tume v „Naših Zapiskih“ (1912, št. 8/9). Priporočamo knjigo vsakomur; mi sami se bomo z njo obširneje bavili o drugi priliki. Zdi se nam, da sociolog Knaflič računa preveč le z nekimi činjenicami geografskega in trgovskega značaja in da mu pri tem iz računa uhajajo tiste duševne gonilne sile, o katerih govorita Jasi—Roller. Tudi se nam vidi, da je študija pisana premalo s slovenskega stališča. Sicer pa: Knaflič je govoril, drugi naj poslušajo, mislijo in tudi govorijo...

Koledar „Slov. Ilustrovanega Tednika“, bogato ilustrovan s slikami z Balkana in s slikami slov. literatov in znanstvenikov. Za nenaročnike „Ilustr. Tednika“ 1 K (po pošti 1 K 20 h).

„Casopis za zgodovino in narodopisje“. Izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru. Urejuje Anton Kaspret. IX. letnik (sn. 1.—4.) Maribor 1912. Člani Zgod. društva, ki plačujejo članarine 6 K, dobivajo list brezplačno.

Pravkar je izšel 9. letnik tega časopisa in sicer v enem četvertem zvezku s 166 stranmi. Radi in iskreno priznavamo, da list izvrstno vrši svojo nalogo. Članki, ki jih priobčuje, imajo skoro vseskozi veliko znanstveno vrednost in čisto zelo zanimive rezultate. V tem letniku na pr. je dati visoko ceno študijam dr. Fr. Kidriča: „Oblega Sigeta v sodobnem hrvatskem opisu“, ki je dosle bil neznan in ki ga je Kranjec Budina prevedel na latinski jezik, dalje študiji dr. Fr. Kovačiča o prvotno pač slovenskih vitezih Pesničarjih (ob Pesnici na Štaj.), pravdno-zgodovinski študiji dr. M. Dolence o „Postanku in pomenu inštrukcij za krvna sodišča na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem“. Interesantne pa so tudi razprave L. Pintarja o krajnih imenih, na pr. Mavčice na Gorenjskem, ki so pravzaprav „Malovašče“ (Malovašcan), prim. Velešovo = Vele selo.

Vijesti Hrvatskog društva inženira i arhitekta u Zagrebu i Društva inženirjev v Ljubljani imajo za svojega slovenskega urednika g. inž. Gustinčiča, ki se je lotil energično svojega posla ter koncem 1912 v posebnem uvodniku svoje stanovske tovariše pozivlje na delo. Mi

pozdravljamo inženirski pokret, ki bo enako v prid inženirski stvari sami na sebi, kakor slovensko-hrvatski skupnosti.

Vojska na Balkanu l. 1912. Peti in šesti sešitek tega dela, ki se zanje najširša javnost nad vse zanima, sta ob enem izšla z zalogi „Katoliške Bukvarne“ v Ljubljani. Nadaljnji sešitki izidejo zopet v rednih tedenskih presledkih. Naročniki se lahko še vsak čas prijavijo, na kar se jim dopišljejo že izišli sešitki.

„Preporod“. (Pokrajinsko glasilo jugoslovanske napredne mladine na Slovenskem) piše v svoji 3. številki jako odločno: „Slovenci moramo postati Jugoslovani... Ako pri-nese razvoj — se spojimo v nov narod jugoslovanski!... Edina naša rešitev je, da zapustimo svoje dosedanje robske tradicije, da se smatramo eno s 17 milijonskim narodom jugoslovanskim... Ne smemo gledati s fanatičnimi očmi na to, kar imamo.“ Svojim mladim sobojevnikom želimo, da bi ostali v ideji globoki, v nje pretresanju temeljiti, a pri delu vztrajni.

„Veda“, dvomesečnik za znanost in kulturo (uredništvo in uprava v Gorici. Gosposka ulica 7, cena na leto 8 K) hoče sedaj, ko stopa v III. leto, še intenzivneje pro-učevati socijalne in kulturne pojave slovenskega življenja, zbirati okrog sebe kulturne delavce in iskati bistvo naše narodne zadače ter potov k njeni rešitvi. Znanstvena kritika, prirodoslovne vede, politična ekonomija z vsemi svojimi pododelki, družboslovje in filozofija, slovstvo, literarna kritika in posebno še veliko jugoslovansko vprašanje so predmeti, katerim posveča posebno pažnjo. V zadnji številki II. letnika nahajamo Murkov dosle najobsežnejši nekrolog † Štreklja, konec Prijateljve razprave o Leopoldu Korděšu in vprašalnico za anketo o jezikovnem približevanju Jugoslovanov.

RAZNOTEROSTI.

Ena generacija jugoslovanskih gledališč. Prve dni decembra 1912 je umrl nestor srbske pozornice v Novem Sadu, Ružić, a 12. dec. Adam Mandrovič, bivši intendant zagrebškega kazališta. Rojen 1840 v Novi Gradiški, je prvikat stopil na pozornico l. 1857. v Požegi, torej v dobi, ko so v Zagrebu gospodovali še tuji glumci. L. 1858. je bil angažiran za Zagreb. L. 1902. je bil imenovan za intendanta. Ako omenimo še lani umrlega Fiana, vidimo, da so v kratki dobi umrli trije stari stebri naše gledališke umetnosti. To je znak, da imajo te naše institucije že svojo zgodovino.

† **Dimitrije Ružić** (1841—1912). Začetkom decembra 1812 je v Novem Sadu umrl Dimitrije Ružić, „patriarh“, srbske igralske umetnosti. Izvrsten igralec „stare šole“, t. j., zastopnik patosa in poze; reprezentiral je malone ves nacionalni repertoar „klasičnega sloga“, kreiral ga je. Srbi so mu posvetili vrsto nekrologov; zagrebški „Obzor“ je pisal o njem. Njegova smrt se je brzojavno naznanila tudi v Ljubljano; a sedaj, o žalost! Začne se tekanje po Ljubljani, pa nikdo ne ve, kdo je ta umrl „patriarh“. Tudi urednik „Slovana“ pokojnika ni poznal; teši se le s tem, da ni imel nikdar posla z gledališčem, in da vsled tega naravno ni o igralcih vselej informiran. O vzajemnosti jugoslovanskih gledališč smo čitali že toliko brzojavk, a moža, ki bi njih elektriko izpremenil v aktualno energijo, tega moža še ni. — Slovenski igralci še ne umirajo, a tudi — živeti ne morejo.

GLASBA.

ROZAMUNDA.

Spevoigra v treh činih. Spesnil *** 1911.

(Gl. „Slovana“ X.).

(Dalje).

Osman (*resno*).

Njega mi smrt zadeni,
ki ta ti biser je razkril.
Da ta ti plam nevgasni vname,
če vidiš jo, o tem ni bilo dvoma za-me.

Ahmed.

A kriv le sam sem bil,
me gnala moja le je radovednost.

Osman.

Mladosti ta porednost,
da strogih ni oči za te nikdar dovolj!

Ahmed.

Zaceli, oče, mojo srčno bol.

Osman.

In kaj obljuba moja padišahu?

Ahmed.

Za to ne bodi v strahu!

Osman.

Da, da. Za zdaj si plamen kroti
in, ako v boju Djouherini lepoti
uplenim vreden par,
dobiš Djouhero v dar.

Ahmed.

Aj, saj sem, dragi oče, znal,
da želj edinca sina ne boš teptal.

Osman.

Jaz moram iti. Alah s teboj!

Ahmed.

Podeli Alah ti dobrot nebroj. (*Osman odide.*)

Cetrty prizor.

Ahmed (*sam*).

Dovolj sem skromen moslim jaz,
le ene deve ljubim kras,
a ta je biser, to je cvet,
da nima lepšega ves svet.
Vesolja mi srce kipi,
ker so premagane skrbi,
ki so doslej morale mi srce.
Ah kje mi je Djouhera, kje? (*Zažvižga. Abdalah, evnuh pride.*)

Peti prizor.

Ahmed.

Abdalah, čuj, kaj ti povem.

Abdalah.

Pokoren sluga sem.

Ahmed.

Nič mi ne skrivaj več Djouhere,
za sultana že drug se dar izbere,
Djouhera biser bode moj,
ta sladki srcu mojemu pokoj.

Abdalah.

Kako to mislite, gospod?

Ahmed.

Kako? Da žena moja bo.

(*Dalje prihodnjič.*)

TOMISLAV KRIZMAN: S SAVE.